

КХЕТОРАН КЕХАТ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметехула (предметан дакъа «Ненан мотт а, ненан маттахь йешар а») йолчу программийукъадогӀу кхеторан йоза, Iаморан чулацам, дешаран предметан кхочушдан лору жамIаш, тематически планировани.

Кхеторан йозано гойту йукъара Iалашонаш а, предмет Iаморан декхарш а, ткъа иштта чулацам къасторан некъаш а, коьртачу тематически дакъойн маххадор а, «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» дешаран предметан дешаран планехь йолу меттиг а.

Программо шерашца билгалбо дешаран предметан чулацам а, дешархой «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан гIирсашца Iаморан а, кхетош-кхиоран а, кхиоран а методически коьрта стратегиш а.

Хила леринчу жамIаша йукъалоцу дешаран берриге а муьрехь хила деза личностни и, метапредметни а жамIаш а, ткъа иштта дешаран хIора шеран предметни жамIаш а.

Тематически планированехь буьйцу программин чулацам билгалдаьхначу чулацаман дакъошца, гIуллакх кхочушдаран характеристика схьайоьллу, хIара йа важа тема Iаморехь лелор пайде долу некъаш а, кепаш а йовзуьйту.

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт бу, оьрсийн маттаца цхьаьна Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу гIуллакхо дика хьелаш кхуллу и мотт Iалашбан а, кхион а. I-4-чу классашкахь «Ненан мотт а, ненан литература» а предметан декъехь хьобхуш йу ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар, иза тIехьажийна йу дешархойн кхетаман-довзаран, хьасене хиларан, исбаьхьаллин-эстетикин таронаш кхион а, гIиллакх-оьздангаллин мехала болу хьежамаш кхолла а, бер нохчийн къоман культурина тIеозон а.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предмет – гуманитарин дешаран коьртачех цхьа предмет йу, цо адам кхиаран кхетаман а, гIиллакх-оьздангаллин а тIегIа билгалдо. Литературин дешаро гIо до йешаран а, литература талларан а мехалла а ша кхидIа кхиарехь мел ладаме ду хууш а, шена хетачун бух балон а, барта а, йозанца а шена хетарг охьадилла хууш а волу йешархо кхион а; хIара дуьне а, кху дуьненахь ша а вовзаран гIирс санна, йешар оьшуш хила а, стеган а, йукъараллин а йукъаметтигаш шера хилийта а.

Программо йукъалоцу кхеторан йоза а, предмет дIалацаран хила лерина жамIаш а, предметан чулацам а, программин хIора дакъа Iамон лерина долу сахьташ билгал а дохуш, тематикин планировани а, дарсел арахьарчу гIуллакхийн план а.

ХIара программа лерина йу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархошна «Ненан (нохчийн) литература» предметана дешаран а, белхан а программаш хIиттон бухе йилла. Авторийн а, белхан а программаш йазйечеран йиш йу дешаран материал дIакхачорехь, хIотторехь а, сахьташ теманашка а, дакъошка а декъарехь шайна зеделлачу пайдаэца.

**«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН
ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА**

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан герггара белхан программа кечийна йу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран программа кхочушйечу хьукматашна. Программа тӀехьажийна йу дешаран хьукматашна а, хьехархошна а методически гӀо дарна, цо таро лур йу:

1) «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет хьехаран процесехь Федеральни пачхьалкхан йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран стандарташкахь билгалдина долу адаман кхиаран, метапредметни, предметни дешаран жамӀаш кхузаманан лехамашца догӀуш кхочушдан;

2) «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан Iаморан хила лерина жамӀаш а, чулацам а ФГОС НОО а; йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран герггарчу хьесапан коьртачу программца (йукьарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин 2015-чу шеран 8-чу апрелехь № I/I5 протоколаца йинчу редакцехь) а; кхетош-кхиоран герггарчу хьесапан программца (магийна йукьарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин 2020-чу шеран 2-чу июнехь № 2/20 протоколаца бинчу сацамца) а догӀуш, дешаран шерашца билгалдан а, структура хӀоттон а;

3) Билггалчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билггала долу дакъа-тема Iамон лерина дешаран хан а нисйеш, ткьа иштта дешаран материалан дакъош/теманахь дӀалацарна тӀехьажийна долу дешаран гӀуллакхийн коьртачу кепех а пайда а оьцуш, календаран-тематически план хӀоттон.

Программин чулацам тӀехьажийна бу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметан декъана йолчу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран коьрта программа дӀалацарна Федеральни пачхьалкхан йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран стандарташкахь билгалдинчу тӀедахкарийн (тӀедожор) жамӀашка кхача.

«Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметан декъана йолчу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран коьрта программа дӀалацарна ФГОС НОО тӀедахкаришца догӀуш, курс тӀехьажийна йу Россин Федерацин культури экъанехь ненан меттан литературни меттиг а, роль а муьлха йу а, историко-культурин, оьздангаллин, эстетическин мехаллаш Iалашйарехь а, цхьана тӀаьхьенера вукху тӀаьхьене дӀакхачорехь а лоцучу декъах а кхеторна; Россин Федерацин субъектан культури а, гӀиллакх-оьздангаллин а, эстетическин а йуьхь кхолларехь къоман фольклоро а, исбаьхьаллин литературу а лоцучу декъах йуьхьанцара хьежам (хаарш) кхолларна а; ненан меттан литература къоман культури дахаран довзаран цхьа коьрта дакъа а, къоман а, Россин а культури хилам а, оьздангаллин мехаллаш а, ламасташ а лардаран гӀирс а, дуьнене а, къоман историга а, культурига а хьежам а хиларх кхетам кхолларна а, ненан маттахь йешаран лехамаш хиларна а.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан бухе йиллина нохчийн литературу чулоцург къоман культури ламастийн мехаллийн кодийн система йу боху ойла йу. Нохчийн къоман культури ламасташ Iалашдаран гӀирс хилла ца Iаш, нохчийн литература зӀе йу къоман дӀадаьлларг, карарниг, хиндерг вовшашца дузуш а, кегийчу дешархойн

кхетаме и дуьллуш а.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ ІАМОРАН ІАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет Іаморан Іалашонаш йу:

- Нохчийн литературе а, нохчийн матте а къоман культурин мехалчу декъе санна ойла кхолла;
- Дешархой шайн къоман культурин-меттан экъанна йукъабалор а, уьш къоман ламасташна а, культурин тІаьхьалонна а, кхузаманан хьелашна а йукъаозор;
- Чкъурашна йукъарчу зІенах кхетар, нохчийн культура Іалашйарна шаьш жобпалле хиларх ойла кхиор;
- Йешаран говзалла кхиор.

Цу Іалашонашка кхачаро хІара **декхарш** цхьалхадоху:

- Россин гражданаллин идентичностан баххаш кхоллар, шайн Даймахках а, Россин халкъах а, Россин халкъийн цхьаалехь мехкан исторех а дозалла дан Іамор, шаьш муьлхачу къомах ду кхетор; Россин дукхакъаьмнийн йукъараллин мехаллаш кхоллар;
- Нохчийн къоман историко-культурин зеделлачун тІалам бан Іамор, дешархочунна шен къоман культурин-меттан хьал довзийтар; йуьхьанцарчу классийн дешархочунна нохчийн литература историко-культурин, оздангаллин, эстетикин мехаллийн хьоста санна йезайалийтар;
- Нохчийн литературехь гайтина йолчу нохчийн синкхетамна ладаме йолчу гІиллакз-оздагнгаллийн мехаллех хьежам кхоллар;
- Нохчийн литературин говзарш Іаморан буха тІехь нохчийн меттан исбаьхьаллин-эстетикин таронех хаарш совдахар;
- Адаман амал кхиарехь а, къамел шардарехь а даима йеша хьагам кхоллар;
- Тайп-тайпанчу текстийн чулацаман а, башхаллин а мах хадоран йешаран хаарш шардар, уьш йийцаре йарехь дакъалацар;
- Къамел даран йерриге а кепаш кхиар, йешначух лаьцна барта а, йозанца а дийца хаарш карадерзар.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР»

ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ДЕШАРАН ПЛАНЕХЬ МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предметана программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь гайтинчу дешаран программа д'Алацаран жамийн предметни лехамийн буха т'ехь х'оттийна а, 270 сахътан (66 сахът I-чу классехь а, 68 сахъташ 2—4-чу классашкахь) бараман дешаран йукъарчу т'едилларна лерина а йу. Программин инвариантни дакъа Iаморна луш дешаран 233 сахът ду. 37 дешаран сахътах лаьтташ йолу дешаран т'абхьалонан хан программин вариативни декъана д'Ало, цо йукъалоцу авторийн Iаматийн линейкина оьшу белхан программа х'оттийнчу авторша къастийна говзарш.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ГЕРГГАРА БЕЛХАН ПРОГРАММИН ЧУЛАЦАМАН КОЪРТА ЛИНИШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан программехь белла чулацам бу, и теллича нохчийн литературин къоман-культурин башхалла а; нохчийн меттан а, нохчийн литературин а Нохчийн Республикин а, Россин а историца, нохчийн къоман материале а, синбахаман а культурица а йолу з'е а йааста некъ лур бу. Курс лерина йу йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературин а, культурин а хьежам шорбан; йуьхьанцарчу классийн дешархойн йешаран жигарчу гонна йукъайог'учу фольклоран а, нохчийн классикийн а, нохчийн кхузаманан литературин а говзарша таро ло дешархошна адамаллин мехаллашкахь нохчийн культурин а, къоман синкхетаман а коьртачу баххех кхетам бала. Йуьхьанцарчу классийн дешархошна йеша а, талла а схьахховдийначу нохчийн литературин говзарша схьагойту нохчийн къоман культурин тайп-тайпана аг'Iонаш, жигарайоху даимлера мехаллаш (дикалла, доглазар, синшорто, къинхетам, эхь-бехк, бакъдерг, доьзалан мехаллаш, патриотизм, баккхийчаьрга ларам, адамалла, и. кх.д'I.).

Кху программехь «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан башхалла кхочушйина кху бахъанашца:

а) нохчийн къоман амал, Iадаташ, ламасташ, нохчийн культурин синбахаман мехаллаш, адамаллин мехаллаш а, эхь-бехк а гойтуш долу говзарш схьахаржарна;

б) нохчийн йаздархойн нохчийн бераллин дуьне гойтучу говзарш т'е тидам бахийтарна: доьзалехь бер кхетош-кхиоран башхаллаш, баккхийчаьрца а, нийсархошца а цуьнан йолу йукъаметтигаш, бери шена гонахара дуьне т'елацаран башхаллаш.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» Iаморо г'Iо дийр ду дешархойн мотт хьал долуш барна а, церан къамелан культура а, хьасене бовларан хаарш шардарна а. Шена т'ехь программин проблемно-тематически блокаш х'итточу дидактически материалана культурно-исторически т'едалорах а пайдаоьцу. Х'Iора проблемно-тематически блока йукъайог'учу нохчийн къоман синбахаман а, материале а культура гойтуш болу кхетамаш. Программехь йеллачу говзарийн чулацам йуьхьанцарчу классийн дешархочун лехамашна гонаха х'оттийна бу, хаьржинчу говзарийн башхаллашкахь гуш а бу.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан чулацам билгалбечу хенахь коьртачу тидамехь ду:

1. Къоман кхетамна мехала долу, йеххачу хенан йохалла — кхузамане кхаччалц — культурахь коьрта меттиг дIалоцу хIуманаш (масала, бакхийчаьрга, нене ларам, Даймахке безам, догдикалла, доглазар, нийсо йезар, эхь-бежк, сий, и.кх.дI.) Цу коьртачу кхетамашца болх дIахьо йуьхьанцарчу классийн дешархоша дIалоцур долчу кепара хаьржинчу нохчийн йаздархойн уггаре а кьегинчу, нохчийн литературин а, культурин а башхаллаш кхочушийнчу говзарш тIехь. И говзарш йовзаро гIо до йуьхьанцарчу классийн дешархошна къоман культурин ламастех а, нохчийн культурахь а кхета.

2. Йуьхьанцарчу классийн дешархойн лехамаш: говзарийн доккхачу декъан турпалхой йуьхьанцарчу классийн дешархойн нийсархой бу, церан дуьне довзарца босту программехь билгалбина культурно-историн кхетамаш. Программи йукъайахийтина тайп-тайпанчу заманашкахь берийн дуьне гойту а, церан кхиаран некъаш а, амал йахчайалар а, обздангаллин кьилбанаш кхолладалар а гойту говзарш; говзарш харжаро дешархочунна таро ло историн тайп-тайпанчу муьрашкахь нохчийн культура шен нийсархочун бIаьргашца ган. Программехь ладамечу барамехь йелла кхузаманан авторийн говзарш а йу, цара шайн кхоллараллехь кхидIа хьо нохчийн литературин къоман ламасташ, и говзарш кхузаманан дешархочунна гергара йу.

3. Къоман башхаллин хиламаш искусствон кхечу гIирсашца гайтина говзарш а хаьржина, цо таро ло дешархошна нохчийн культурахь искусствийн диалог гайта.

Цхьадолу декхарш кхочушдан лерина дешаран материал хаьржина гуманизмам, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллийн, кхеташ хиларан, жигараллин, поликультурин, ламасталлин классикин а, кхузаманан бараман цхьаьнадаран, тематикин, кепийн-жанран тайп-тайпаналлин критеришца йогIуш.

Программо билгалбечу йешаран гуоно таро ло тайп-тайпанчу хенийн а, къаьмнийн а говзарийн куьзганахула беран дуьненехьежаман гураш жим-жимма шордан.

Программехь и масех бухедилларца билгалбо. Хьалхара шиь доьзна ду йешаре ойла а, йешаран техникин хаарш кхиоран хьелаш а кхолларца. Иштта, и хаарш кхиоран йуьхьанцарчу муьрехь уггаре а хьалхарчу рогIехь йу байтийн а, прозин а йух-йуха олуш дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш предложениш, абзацаш йолу тексташ (йешаран техникин говзалла кхиочу хенахь мехала долчу йешаран кхиаме хилар тардалиьтаран Iалашонца); ткъа иштта кхиаме ду забаре чулацам болу сихха хазахетар йа велар кхолладолуьйту тексташ лелор а, (хIунда аьлча, цу хенахь забар йевзаш хиларо эстетикин синхаамаш гучубахар кхиадо) йешаран мукъам кхиоран Iалашонца. Дешаран хIора шеран тексташ сьхахаьржина йу цу хенан берашна тIелаца ата хилар тидаме а обцуш. Текст сьхахаржаран кхидолу бухедахкарш доьзна ду исбаьхьаллин дешан фольклорна кепашкара авторийн литературе кхаччалц кхиаран логика ларйаран цаторийла хиларца; билггала долу обздангаллин а, эстетикин а декхарш кхочушдан цаторийла хиларца, царах коьртаниш билгал йолчу обздангаллин-эстетикин концепцига доьрзу, и концепци дешара деа а шарахь кхиош сьхайалайо; жанрийн а, тематикин тайп-тайпаналла хилиьтаран кхачойаран а, фольклоран а, авторийн говзарийн а, вайн мехкан а, дозанал арахьарчу йаздархойн говзарийн а, берийн литературин классикийн а, XX-чу бIешеран чаккхенан – XXI-чу бIешеран йуьхьан кхузаманан берийн йаздархойн говзаршна йукъахь а барам ларбаран а цаторийла хиларца.

Йешаран гIуллакх кхиоран процессан чохьарчу логикица доьзна, «Литературни йешар» курс шинатIегIанехь хIоттийна йу.

Хьалхарчу тIегIанехь хьалхадаккха дезарг йешаран корматалла шарйар ду, шолгIачу тIегIанехь – дешархошна литературин говзалла карайерзор. I-2-чу классашкахь йеша Iамадо;

кхетар тЕхь, нийса йешарна, сиха а, къаьсташ а йешарна тЕхь болх; йешначун кхоллараллин маъна дан тайп-тайпана некъаш кхиор (графикин, дешан а, музыкин а иллюстрировани, драматизаци, ма-йарра а, йукъ-йукъара а, кхоллараллин йухасхъайийцар). Цуьнца цхъаьна йуьхьанцарчу классашкахь дIаболабо йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературин дешара тЕхь болх.

«Литературни йешар» предмет Iаморан шолгIа тЕгIа 3-4 классашна кхочу, цигахь йеша хааро зазадоккху, эстетикин йешаре а, талламан йешаре а декъа а луш.

«Литературин йешар» программа хIотгочу хенахь тидаме эцна школал хьалхьалхарчу педогогикин а, йукъарчу йукъардешаран школашна леринчу «Нохчийн литературехула гергарчу белхан программин» зIейалорах а.

Программо таро ло йалийнчу спискера говзарш дешархойн кечаман тЕгIанца догIуш харжа, ткъа иштта курсан чулацаман вариативни компонент харжа а, белхан программашкахь и кечйаро могуьйту тематика а, проблематика а герга йолчу говзаршкахь къоман башхаллаш а, йукъара дерг а къасторан Iалашонца Россин халкъийн литературе кховдар. Ткъа иштта программо таро ло Iаматийн авторшна йа дешаран цхъаьнакхетараллашна вариативни декъехь Iамон говзарш харжа.

1 класс (66 с)

Вайна гонахара дуьне – 15 с.

Пачхьалкахан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан илии, хIост).

Беснаш. Светофор.

Ишколехь.

Iаламан дуьне (цIера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, олхазарш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш).

Киранан денош.

Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хIетал-металш.

Вайн Даймохк

Вайн Даймохк

Соблжа-ГIала

Вайн турпалхой

Халкъан хазна

Махмаев Ж. «Бераш – вайн хиндерг» йа

Арсалиева Люба «Соблжа-ГIала» (вариативни дакъа).

Турпалхойх лаьцна тексташ: Кадыров Ахьмад-Хъаьжа; Нурадилов Ханпаша; Шерипов Асланбек; Висаитов Мовлид.

Вайн йаздархой – 6 с.

Айдамиров Абузар – байт «Нана-мохк»

Сулейманов Ахьмад – «Дахаран генаш» поэми йукъара кийсак.

Муса Ахмадов – туьйра «Писулиг»

Гацаев Саид – байт «Борз»

Халикова Асет – байт «Зингат»

Хатуев I-Хь.

Халкъан барта кхолларалла – 10 с.

Аганан иллеш

Чехкааларш

Дагардарш

Кицанаш

ХIетал-металш

Нохчийн халкъан туьйранаш. «Тамашийна йоI». «Жоьра-Баба». «Хьекъале Iу» йа «Борззий, цхьогаллий, ломмий», «Цхьогаллий, пхьагаллий» (вариативни дакъа)

Гиллакх-обздангаллин дакъа (вариативни дакъа) – 10 с.

ДоттагIалла

Де, буйса

Дайна де

Беркат

Махмаев Ж. Делалой вай

Хатуев I. Зингат

Демеев I. Малонче

Эдилов С. ГIан

Деза дешнаш

КХЕЧУ КЪАЪМНИЙН ЛИТЕРАТУРА – 3 с.

Осеева В. – дийцарш «Цхьаьна», «Иштта дIа»; Сутеев В. – туьйра «Iаж».

Резерв – 7 с.

2 класс

3 класс

4 класс

Классашка бекъначу Iаморан чулацамна улле тоьхна Iаморан процессан гIуллакхаллийн хIара тIедузарш ду.

ЛадогIар

Нохчийн меттан хьоле хилар а, къоман культурин мехаллаш а гойтуш йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица схьалацар а, царах кхетар а; лерсино схьалаьцначу текстах лаьцна деллачу хаттаршна жобпаш дала хаар а, лерсино схьалаьцначу текстан чулацамца хаттарш дан хаар а.

Йешар

Хезаш йешар. Дешдакъошца йешарна тIера жим-жимма довлуш дийнна дешнаш шера а, кхеташ а деша хаарна тIедовлар (текстах кхета таро лучу йешаран индивидуальни боларца догIуш йешаран чехкалла (масалла). Йешаран орфоэпически барамаш ларбар. Кепана а, тайпанна а цхьатера йоцучу текстийн маьIнийн башхаллаш аз айдеш хийцарца схьагайтар.

Дагахь йешар. Барамца а, жанраца а тIелаца аттачу говзарийн маьIнех дагахь йобшучу хенахь кхетар. Йешаран тайп-тайпанчу кепийн башхаллех кхетар.

Халкъан барта кхоллараллин говзари йешар: нохчийн фольклоран текст къоман ламастийн а, мехаллийн а хьоста санна.

Исбаьхьаллин говзарийн тексташ йешар, шайна чохь бIеннаш шерашкахь схьайеана йолу къоман синкхетамна ладаме йолу гIиллакх-обздангаллин мехаллаш а гойтуш йолу: Даймахке безам, тешам, нийсо, сий, кьинхетам, догдикалла, догцIеналла, кьинхегамна тIера хилар, бакьо, майралла, и. кх.дI. Нохчийн къоман ламасташ: цхьаалла, вовшийн гIо дар, хьаша-да тIелацар, и. кх.дI. Доьзалан мехаллаш: баккхийнаш ларар, «нана», «да», «дада», «баба», «йиша», «ваша» бохучу дешнийн мехалла, вовшийн ларар, безам, вовшех кхетар, терго, собар, да-нана ларар. Нохчийн литературехь халкъан ламасташ а, Iадаташ а гайтар.

Нохчийн бераллин дуьне: кхиар, гонахарчу дуьненаца, баккхийчаьрца, нийсархошца йолчу йукъаметтигийн башхалла; ша нохчийн Iадаташ дIакхоьхьург а, орамашца зIе а хиларх кхетар. Турпалхойн

леларийн синхаамийн-оьздангалилн мах хадор.

Нохчин литературын башхаллех кхетар: турпалхочун чобьхара дуьне деллар, цуьнан лазамаш бовзар; оьздангаллин проблемашка кховдар. Иаламан дуьненах болу нохчийн кьоман поэтически хьежам (малхе, арене, хьюьне, хига, ломе, дитте, дийнатийн дуьнене, и.кх.дI.) нохчийн поэзехь а, прозехь а. Гонахарчу дуьненан хьал адаман синхаамашца дустар.

Хаамийн тексташ йешар: говзаршна историко-культурин комментарий, Иамочу говзариин авторийн биографех кьаьстина хаамаш.

Кьамел дар (кьамел даран культура)

Диалоган а, монологан а кьамел. Йешна тексташ коллективехь йийцаре йарехь дакьалацар, текстана тIе а тийжаш, шен хьежам тIечIагIбар; нохчийн исбаьхьаллин литературин специфика гойтуш долу аларш. Дешнийн тIаьхьало йузар (дешнаш хаар тIедузар). Хезна йа йешна йолу текст коьртачу дешнашна а, текстана йолчу иллюстрацишна а тIе а тийжаш, схьайийца (текст ма-йарра, йоцца, харжамца схьайийцар).

Дешаран хьелашкахь кьоман кьамелан культурин бухехь йолу гIиллакхан кепаш а, чIагIйелла формулаш а, хьасене хиларан принципаш а ларйар.

Дешархойн харжамца байташ дагахь йийцар.

Йоза (йозанан кьамелан культура)

Иамочу говзаршкахь хIиттийнчу проблемашкахула доцца йозанан аларш кхоллар (кечдар).

Библиографин культура

Йийцаре йечу проблематикица йогIу киншкаш харжар, цу йукьайогIу Иаматехь йалийна йолу шаш йеша билгалийна говзарш. Нохчийн культурех хаамаш болу дешархойн хенаца йогIучу дошамех а, энциклопедих а пайдаэцар.

Литературоведенина йукьадалор

Текстан анализ йечу хенахь Иамийнчу литературин кхетамех пайдаэцар.

Иамочу говзариин жанрийн тайп-тайпаналла: фольклоран кегий а, йаккхий а кепаш; литературин туьйра; дийцар, притча, байт. Прозин а, поэзин а кьамел; исбаьхьаллин кхоллар; сюжет; тема; говзаран турпалхо; портрет; пейзаж; ритм; рифма. Дустарийн а, метафорийн а кьоман шатайпаналла; исбаьхьалин кьамелехь церан маьIна.

Дешархойн кхоллараллин гIуллакх (Иамийнчу литературин говзариин буха тIехь)

Дешархойн кхоллараллин гIуллакхехь литературин говзаран маьIна дар: ролашца йешар, инсценировка йар; хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу адресаташна) исбаьхьаллин говзаран буха тIехь шен барта йа йозанан текст кхоллар; говзарна йолчу иллюстрацишна, нохчийн художникийн суьртийн репродукцишна тIе а тийжаш.

«Ненан (нохчийн маттахь) литературни йешар» дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лору жамIаш

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметан декъехь Иаморан жамIаш цхьаьнадогIуш ду йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан стандартехь билгалийнчу дешаран предметан программа карайерзоран

кхочушдан лоручу жамИийн лехамашца.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМІАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет Іаморан жамІаца дешархо кхочур ву кхетош-кхиоран гІуллакхан кху дакъошкахь хила дезачу хІокух жамІашка:

гражданско-патриотикин кхетош-кхиорехь:

— Шен Даймахке – Россига а – шен жимчу Даймахке – Нохчийн Республике (Нохчийчоьне) а безам кхоллабаларе, цу йукъадогІу и безам мехкан а, Даймехкан а культура а, истори а йовзуйтуш йолу исбаьхьаллин говзаршкахула кхоллар;

— Шен этнокультурин а, Россин гражданаллин а идентичностах кхетар а, нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а, шен ненан мотт а хиларх кхетар;

— Шен мехкан а, Даймехкан а Діадаханчун а, карарчун а, хиндолчун а ша дакъа хиларх кхета, цу йукъадогІу исбаьхьаллин говзаршца болх бечу хенахь и хьелаш дийцаре дар;

— Шен а, кхечу а кьоме ларам хилар, цу йукъадогІу и ларам исбаьхьаллин говзариин а, фольлоран а масалш тІехь кхоллар;

— адамах йукъараллин цхьана декъашхочух санна болу а, бакьонех а, жобпаллех а, стаг ларарх а, ларамах а, гІиллакх-оьздангаллин барамех а, йукъаметтигех болу а йуьхьанцара хьежам, цуьнца цхьаьна иза фольклоран а, исбаьхьаллин а говзаршкахь гайтар а;

ийманехь кхетош-кхиоран:

— хІора стеган шатайпаналла, шен дахаран а, йешаран а зеделлачунна тІе а тийжаш, тІелацар;

— кьинхетам, ларам, диканиг лаар гайтар, цуьнца цхьаьна шена хетарг а, синхаамаш а бовзийта меттан гІирсех пайдаэцар; кхечу адамийн синхаамашна сема хилар, царах кхетар, церан гІо лаца кийча хилар;

— кхечу адамашна дегІана а, сина а зен дан тІехьяжийна долу цхьа а хІума тІецалацар (цу йукъахь ду маттаца деш долу зен а);

— нийсархошца болх бар, девне ца хила хаар а, Іоттабаккхаме меттиг нийселча, и листа хаар а, цу йукъахь ду исбаьхьаллин говзарех масал эцар а;

эстетикин кхетош-кхиорехь:

— исбаьхьаллин культурин ларам бар а, и йовза лаар а, шен кьоман а, кхечу кьаьмнийн а искусствон тайп-тайпана кепаш тІелацар а, цаьрга ларам хилар а;

— исбаьхьаллин гІуллакхан тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта лаар, цу йукъахь йу дешан говзалла а;

— **физически кхетош-кхиорехь, могошаллин а, синкхетаман а культура кхолларехь а:**

— тІетоьхна хаамаш лохучу хенахь могош а, кхерамза а (шена а, кхечарна а) долчу дахаран бакьонаш (цу йукъайогІу хаамийн кхерамазалла) ларйар;

— кьамел дечу хенахь дегІан а, синкхетаман а могошаллица кхоаме хилар, кьамелан культура а, тІекаренан бакьонаш а ларйар;

кьинхьегаман кхетош-кхиор:

— стеган а, йукъараллин а дахарехь кьинхьегам мехала хилар кхетар (цу йукъахь ду исбаьхьаллин говзарех масал эцар а), кьинхьегаман стоьмийн тІалам бар, болх баран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацар, исбаьхьаллин говзаршкара масалш дийцаре дечу хенахь тайп-тайпана говзаллаш карайерзон лаар;

экологин декъехь кхетош-кхиор:

— тексташца болх бечу хенахь кхоллалуш долу Галамаца кхоаме хилар;

— цунна зен деш долу хГума тГецалацадалар;

Илманан хаарийн мехалла:

— дуьненах болу Илманан хьежам кхоллабалар (сурт хГоттар), цуьнан цхьа дакъа ду литературоведчески кхетамаш Гаморан процессехь а;

— хГума довза лаар, жигаралла, хГума дагадар, хааршна сутара хилар, хГума довза лаарехь шен ойла хилар, цу йукъахь ду исбаьхаьллин говзарш йеша лаар а, шен йешаран гуо хоржучохь жигара хилар а, ша и харжар а.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМІАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предмет Гаморан жамІаца дешархойн кхоллалур ду дешаран довзаран хГара хаарш.

Кобрта маьІнийн дараи:

— тайп-тайпана тексташ вовшашца йуста, тестах йустарна бухе дахкарш билгалдан, тера йолу тексташ билгалйан;

— билгалчу цхьана башхаллашца тексташ цхьаьнатоха;

— кицанийн, аларийн, фразеологизмийн классификаци йархьама кхачама хир йолу билгало билгалйан;

— хьехархочо шайна хьехначу тидам баран алгоритмаца тексташкахь цхьаьнадар а, цхьанацадар (Гюстаналла) а карон; текстан анализ йарехь кхочушдарийн алгортиман анализ йан, текстан анализ йарехь шаьш кхочушийр йолу дешаран операци харжа;

— хьехначу алгоритман буха тГехь декхар кхочушдан оьшу хаамаш кхачо йолуш цахилар билгалдан, тГетоьхна хаамаш лахар билгалдан;

— текстан анализ йечу хенахь бахьанийн-тГабьхалонан зГенаш билгалйан, жамІаш дан.

Кобрта талламан дараи:

— педогогикин белхахочун гГюьнца Галашо билгалйан, къамелан хьоле хьаьбжжина, шен вистхилар хийцаран план хГоттон;

— тГедиллар кхочушдаран масех кеп вовшашца йуста, мелла а йогІуш йерг (схьайеллачу критерийн буха тГехь) харжа;

— схьайеллачу планаца чолхе боцу жима таллам дГабыхьа, схьайеллачу планаца проектан тГедиллар кхочушдан;

— жамІаш дан а, текстан маьІнийн анализ йаран буха тГехь долчу тоьшаллашца уьш тГечІагІдан а;

— схьайелла йолчу текстан материалан анализ йаран процессехь хьехархочун гГюьнца хаттарш хГиттон;

— цхьатерачу йа цхьатера догІучу хьелашкахь процесс дГайахаран а, хиламийн а, церан тГабьхалонан а хила тарлуш долчун сурт хГоттон.

Хаамашца болх:

— Хаамаш схьаэцаран хьоста харжа: оьшу дошам, лохуш болу хаам карорхьама оьшу куьйгалла, тГечІагІдархьама;

— Схьайеллачу алгоритмаца догІуш, даррехь схьабелла хаамаш билгалдинчу хьостанехь карон: дошамашкахь, куьйгаллашкахь;

— Хаамаш бакь йа харц хилар шайна гучудала йа хьехархочо билгалдинчу хьостанан буха (дошамашкахь, куьйгаллашкахь, Гаматехь) тГехь карон;

— Баккхийчийн (педагогикин белхахойн, дай-нанойн, бакьо йолчу

векалийн) гЮьнца Интернетехь хаамаш лахаран кхерамзаллин бакьонаш ларйан;

— Дешаран декхаршца догIуш, текстан, графикаин, видео, озан хаамаш кечбан;

— Таблицийн а, схемийн а кепехь балийнчу хаамех кхета; тексташца бинчу белхан жамIаш гайтархьама шаьш таблицаш а, схемаш а хIиттон.

Йуьхьанцарчу школахь дешар чекхдолучу хенахь дешархочун кхоллало **коммуникативни** дешаран дараш.

Текаре:

— Бевзачарна йукъахь тЕкаре хиларан Iалошонашца а, билламашца а догIуш, синхаамаш бовзийта а, хетарг тЕлаца а, и цхьана кепе дерзон а;

— Шеца кьамел дечуьнца лараме хила а, диалог а, дийцаре дар а дIадахьаран бакьонаш ларйан;

— Тайп-тайпана хьежамаш хила йиш йолуш хилар тЕлаца;

— Шена хетарг нийса а, бух балош а довзийта;

— ХIоттийнчу Iалашонца догIуш шен кьамел дIахIоттор;

— Кьамелан хьолаца догIуш барта а, йозанан а тексташ кхолла (довзийтар, ойлайар, дийцар);

— Шимма цхьаьна а, тобанца а бинчу белхан а, тидаман а, кхочушбинчу жимчу талламан а, проектан тЕдилларан а жамIех лаьцна доцца кьамел кечдан;

— вистхиларан (кьамелан) текстана гайтаман материал (дежкина суьрташ, даьхна суьрташ, плакаташ) кечйан (кьастон).

Цхьаьна кхочушден гIуллакхаш:

— йоцчачу а, йехачу а ханна лерина Iалашонаш (цхьаьна кхочушдаран декхаршкахь дакьалацар тидаме оьцуш индивидуале) хьехархочо йалийнчу план хIотторан кепан буха тЕхь стандартан хьолехь, йукьара гIулчаш а, хенаш а дIасайекьар;

— цхьаьна болх баран Iалашо тЕлаца, и кхочушйарехь дан дезарг цхьаьна вовшахтаха: ролаш дIасайекьа, цхьаьна беш болчу белхан процесс а, жамI а дийцаре дан;

— куьйгалла дан, тЕдиллар кхочушдан, ладогIа, хIоьттина хьал ша листа кийча хилар;

— шен белхан дакьа жобпалле кхочушдан;

— йукьарчу жамIе ша диллинчу декьан мах хадон;

— схьаделлачу масалшна тЕ а тийжаш, цхьаьна вовшахтоьхна проектийн тЕдахкарш кхочушдан.

Йуьхьанцарчу школахь дешар чекхдолучу хенахь дешархочун кхоллало **регулятивни** дешаран дараш.

Шен низам хилар:

— жамI хилийтархьама дешаран декхарш кхочушдарехь шен гIуллакхийн план хIоттон;

— ша билгалдинчу кхочушдарийн рогIалла хIоттон.

Шаталлар:

— дешаран гIуллакхан кхиаман/эшаман бахьанаш билгалдан;

— кьамелан гIалаташ а, текстан анализ йарца доьзна гIалаташ а дIадахархьама шен дешаран кхочушдарш нисдан;

— текстийн анализ йарехь хIоттинйчу декхарца жамI дуста;

— тексташца болх бечу хенахь далийтина гIалат карон;

— шен а, шеца цхьаьна доьшучеран а кхочушдарийн жамIаш дуста,

схъайеллачу критеришца церан богӀу мах хадон.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет деа шарахь Іаморо кхочушдан дан деза:

Іамочу маттахь йолчу литературин Россин Федерацин цхъаьйолчу культурин шораллехь а, Россин Федерацин халкъийн литератураш йукъахь а, в сохранении и передаче от поколения к поколению историко-культурин, оьздангаллин, эстетекин мехаллаш Іалашйарехь а, цхъана тІаьхъенера вукху тІаьхъене йаларехь а йолчу меттигах а, ролах а кхетар:

- Исбаьхъаллин литература искусствон (дешан искусствон) цхъа башха дакъа санна, тІелаца;
- Дешан кхоллараллин говзарш искусствон кхечу кепашца (суртдиллар, музыка, суртдакхар, кино) цхъаьнайуста;
- Тайп-тайпанчу къаьмнийн литератураша вовшашца цхъаьна болх барх а, вовшашна тІеІаткъам барх а, Россин Федерацин субъектан культурин а, гІиллакх-оьздангаллин а, эстетикин а йуьхь кхолларехь къоман фольклоро а, исбаьхъаллин литературо а лоцучу декъах йуьхъанцара хьежам (хаарш) хила;
- Россин Федарийн къаьмнийн а, дуьненан къаьмнийн а исбаьхъаллин говзарш йустучу хенахь йукъара дерг а, башха дерг а карон;

1) МаьІна даран йешар карадерзор а, литературин теорин коьртачу элементийн маьІнех а, ойланех а кхетар:

- МаьІна даран хезаш йешаран техника карайерзор (дешаран тайп-тайпана декхарш а, киншкица хъан-сан хиларан хьогемах садузоран а Іалашонца тайп-тайпанчу кепийн, жанрийн, тІехъажорийн текстийн маьІнех кхета а, тІелаца а, маьІна дан а тарлуш долу нийса шера йешар, йешар ладогІархоша кхеташ тІелацар);
- МаьІна даран дагахь йешаран техника карайерзор (йешначун маьІнех а, чулацамах а кхетар, хаамийн мах хадор, текстан маьІна нийсад даран а, и тІелацаран а кхачаме хиларна тІехь тергам латтор);
- Фольклоран говзарийн кегий жанраш вовшаш къастон (фольклоран кегий жанраш, туьйранаш, легендаш, мифаш);
- Шен къоман фольклоран говзарийн коьртачу маьІнех а, тІехъажорах а кхета (хазаетар дан, Іамон, ловзарехь пайдаэца), шен къоман (кхечу къаьмнийн) туьйранийн, хІетал-металийн, кицанийн, аганан иллийн масалш далон;
- Гергарчу метганийн фольклоран говзарш вовшашца йуста (тема, коьрта тема, турпалхой);
- Говзаран цІе цуьнан темица (Іаламах, историх, берех, диканах, вонах) цхъаьнайалон (йуста);
- Шен къоман (кхечу къаьмнийн) берийн литературин исбаьхъаллин йоца жанраш вовшеш къастон – байт, дийцар, басня;
- йешначу литературин говзаран анализ йан: тема, коьрта Іалашо, хиламийн рогІалла, исбаьхъаллин вастийн гІирсаш билгалбан;
- текстан чулацамехула хаттаршна жобпаш дала;
- текстехь ненан меттан суртхІотторна а, вастийн а гІирсаш

карон (эпитеташ, дустарш, олицетворениш);

2) тестехь беллачу хаамах кхетарна а, тѳелацарна а Іамор, дешархойн йешаран а, эстетикин а чам кхоллар:

- тайп-тайпана (исбаьхьаллин, Іилманан, куьйгаллин) тексташ йешаран Іалашо билгалйан;
- йешаран хьагам йухатоха (кхочушбан), хаамаш карон, хаарийн гуо шорбан;
- Іаморан а, практикин а декхарш кхочушдархьама, йешаран тайп-тайпана кепаш (довзаран, талларан, къастийна, лахаран) карон;
- Текстана хаттарш хІиттон, и схьайийцаран а, изложени йазйаран а план хІоттон;
- Шаьш йеша лаам гайтар, авторан цІарна, говзаран жанрана, киншкина йолчу иллюстрацина тІе а тийжаш, шайн йешаран сатийсар билгалдар;
- Фольклоран говзарш ролашца йеша, уьш драме йерзорехь дакъалаца;
- Нийсархошца долчу литературин темина дийцаре даршкахь дакъалаца, шайн хьежамийн бух балон;
- фольклоран материала тІехь тІехь кхоллараллин белхан кхочушбан (туьйранан чаккхе, хІетал-метал кхоллар, дакъалоцуш верг (турпалхо) хийца а хуьйцуш, схьайийцар).

Предметан жамІаш дешаран шерашца

1-чу классехь дешар **чекхдолучу хенахь** дешархочунна **Іемар ду:**

- ша а, дуьне а, къоман истори а, культура а йовзарехь нохчийн литературин мехаллех кхета;
- нохчийн литературин говзарийн маІна даран цхьайолу корматалла карайерза;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьІна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца;
- дешан маІнех совнаха хаамаш бовзархьама Іаматан дошамах пайдаэца;
- шайн харжамцца байтийн говзарш дагахь йийца.

«Къамелан а, йешаран а гІуллакхан кепаш» дакъа:

аудировани,

хезаш а, дагахь а йешар,

текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,

библиографин культура,

исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,

къамелан культура.

Дешархошна Іемар ду:

- йешаран индивидуале болар тидаме а оьцуш, дешдакъошца а, дийнна дешнаш а шера деша;
- лерсица тІелаьцна йолчу йолчу, ткъа иштта классехь йешначу а говзарийн чулацамах кхета, царна тІехь маІнин коьрта дакъош билгалдаха;
- йешначун маІнех а кхеташ, тестехь билгалйина меттигаш дагахь йеша;
- тайп-тайпанчу авторийн 3–4 байт дагахь йийца;

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу белхан процесехь Iама таро хир йу:

• киншки тIехь «Чулацам» йа «Корта» агIо карон; «Чулацамна» тIе а тийжаш, киншки тIехь оьшу говзар карон;

• говзаран текстехула хаттарш дан а, текстах пайда а оьцуш, жобпаш дала а.

«Литературоведенина йукьадалор» дакъа: байташкахь йазийнчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дI.), говзариин башхаллаш вовшах къастор (халкъан а, авторан а туьйра, и. кх. дI.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дI.).

Дешархошна Iемар ду

• прозехь йазийна говзар байтах къастон;
• фольклоран кегий жанраш къастон: хIетал-метал, дагардар, чехкаалар;
• текстехь исбаьхьаллин сурткъагоран гIирсаш (йух-йуха алар; дешнийн хьастаран-жимдаран кеп, айдаран а, хаттаран а хьаьркаш, рифмаш) карон;

Дешархойн таро хир йу Iама:

• туьйранин сюжетан-композицин башхаллаш къастон;
• литературин а, фольклоран а жанраш йукьара дозанах лелаш хилар карон (забара йукьа тIехтоман байташ йогIу; аганан илли йукьа — кхайкхаргаш; дийцара йукьа — туьйра, и кх. дI.)

«Дешархойн кхоллараллин гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар.

Дешархошна Iемар ду:

• йешначун чулацамах кхета; текстан башхаллаца догIуш ма-хиллара оьшуш долу болар а, соцунгIаш а, азайдар а кхета а кхеташ, харжа;

• исбаьхьаллин говзар (цуьнан фрагмент) ролашца а, кар-кара луш а йеша;

• иллюстрацишка хьовса а, текстан цхьаьнайогIучу фрагментаца йа коьртачу ойланца (синхаамца, сагатдарца) уьш йуста а;

Дешархойн таро хир йу Iама:

• фольклоран кегий жанраш (хIетал-метал, дагардар, аганан илли) практикехь карайерзон а, суртхIотторан гIирсийн (йиш-маIаш, уьшарш, интонаци) гIоьнца церан инсценировка йан а;

• билгалчу тексташна йогIу иллюстрациш карон, тексташ а, иллюстрациш а вовшашца йуста.

Йукьарчу дешаран дарийн декъехь дешархошна Iемар ду:

• дешаран Iаматах паргIат пайдаэца, аьлча а, биллабийн билгалонийн мотт беша; агIонехь билгалдаьхна могIанаш а, дешнаш а сихха карон; оьшу иллюстраци карон;

• хаамийн шина хьостанца (дешаран Iаматца а, ша болх бан леринчу тептарца а; дешаран Iаматца а, хрестоматица а) болх бан, аьлча а, Iаматан а, белхан тептаран а, хрестоматин а билламан билгалонаш дуьхь-дуьхьал хIиттон; ша болх бан леринчу тептаран а, хрестоматин а оьшу дакъош карон.

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду:

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

• парти тIехь цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, вовшашна йукьахь болх бекъа, шен болх кхочушбан а, вовшаша бина болх талла;

• кар-кара луш болх бан;

б) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

• шина хьежамна а, шина агIонна а йукьара башхаллаш ган;

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процесехь Iама таро хир йу:

• хаттаршна жобпаш тайп-тайпанчу кепехь дала мегаш хиларх кхета;

• ша тIетовш волу жоп тIечIагIдархьама текстех кховда.

2-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна Iемар ду:

- йешначун оздангаллин чулацамах кхета, турпалхойн леларш оздангаллин барамашца дуста;
- метофорийн, олицетворенийн, эпитетийн къоман шатайпаналлех кхета а, текстехь исбаьхьаллин сурткъагоран и гIирсаш ган а;
- нохчийн литературин говзарш йешаран процессехь йешаран хаарш шардар: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, дешаран а текстийн маъIна даран приемех кхета;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладобгIна/йешна текст иййцаре йарехь дакъалаца, текстана тIе а тийжаш, шена хетарг тIечIагIдан;
- шен йешаран гуо шорбан;
- йешначу а, ладобгIначу а говзарех хетарг искусствон кхечу кепех хиллачу синIаткъамца дуста.

«Къамелан а, йешаран а гIуллакхан кепаш» дакъа:

аудировани,
хезаш а, дагахь а йешар,
текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,
библиографин культура,
исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,
къамелан культура.

Дешархошна Iемар ду:

- дийнна дешнаш хезаш деша, индивидуале таронашка хьаьжжина, йешаран чехкалла жим-жимма алсам а йоккхуш;
- довзаран а, бIаьргтохаран а, хаьржинчу а, талламан а йешаран процессехь дагахь йеша;
- доцца монологан алар хIоттон: хьехархочун хаттарна доцца а, даьржина а жоп;
- шеца къамел дечуьнга ладогIа (хьехархочуьнга а, классехь цхьаьна доьшучаьрга а): цхьамма делла жоп тIаьххье ца дала, кхечо делла жоп керлачу чулацамца тIедуза;
- нохчийн литературин 2–3 классикан цIе йаккха,
- кхузаманан 2–3 йаздархочун (поэтан) цIе йаккха;
- говзариин цIерш йаха а, церан чулацам боцца схьабийца а;
- дукхавезачу авторнан говзариин цIерш йаха а, церан чулацам боцца схьабийца а;
- говзаран тема а, коьрта маъIна а билгалдан (хьехархочун гIоьнца);
- говзариин турпалхойн амалийн (церан цIерш, портреташ, къамел) а, церан леларийн а мах хадон а, характеристика йала а;
- Дешнийн маъIнех кхетархьама МаъIнийн дошамах пайдаэца.

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

- хьехархоcho йоьшуш йолу текст Iалашонна тIехьажийна тIелацаран буха тIехь аудированин корматалла кхиор;
- йешначун чулацамах болу шен хьежам барта бовзийта;
- тайп-тайпанчу авторийн 6–8 байт дагахь схьайийца (харжамца);
- жимачу бараман текст йуха схьайийца;
- ишколин билблиотекехь киншкаш а, берийн муьран журналаш а хоржучу хенахь мужалтан чулацамах а, ткьа иштта «Чулацам» йа «Корта» агIонах а пайдаэца;
- дарсашкахь бечу балха йукьа хрестоматин а, ткьа иштта цIерчу а, школин а библиотекийн киншкара тексташ йалон;
- говзаран текстана хаттарш дан а, хаттаршна жобпаш дала а.

«Литературоведенина йукьадалор» дакъа: байташкахь йазийнчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дI.), говзариин башхаллаш вовшах къастор (халкъан а,

авторан а туьйра, и. кх. дI.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дI.).

Дешархошна Iемар ду:

- дийнатех лаьцна а, инзаре-тамашийна а туьйранаш вовшех къастон;
- инзаре-тамашийначу туьйранан башхаллаш къастон;
- дийцар а, туьйра а вовшех къастон;
- говзарехь литературин меттан суртхIотторан вастийн гIирсаш карон (дустар, олицетворени, гипербола (хIума дестор олу вай), контраст; фигураш: йух-йуха алар).

Дешархойн Iама таро хир йу:

- авторийн берийн поэзехь фольклоран жанрийн башхаллаш карон: туьйранан, дагардаран, чехкааларан, аганан иллин сюжетни-композицин башхаллаш;
- литературин а, фольклоран а жанраш йукъара дозанаш лелаш хилар карон (дийцара йукъахь туьйранан элементаш хила йиш йу, инзаре-тамашийначу туьйранехь – дийнатех лаьцначу туьйранан башхаллаш, и. кх. дI.);
- дуьнене поэтически хьежам хиларан башхалла стенца йу кхета;
- дуьнене поэтически хьежам байташкахь гайтина ца Iаш, прозехь а гойтуш хилар гучудала.

«Дешархойн кхоллараллин гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шашь тексташ кхоллар.

Дешархошна Iемар ду:

- йешначун чулацамах кхета;
- текстан башхаллаца догIуш ма-хиллара оьшуш долу болар а, соцунгIаш а, азъайдар а кхета а кхеташ, харжа;
- исбаьхьаллин говзарш ролашца а, кар-кара луш а йеша;
- программехь билгалыйна исбаьхьаллин говзарш лерсица синхааме тIеэца.

Дешархойн шашь бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

- поэзин а, прозин говзарш къегина (къаьсташ) йеша;
- Iамат тIерачу иллюстрацишка хьовса а, исбаьхьаллин тексташца уьш йуста а;
- шайна хетарг а, тидам бинарг а барта довзийта.

Довзаран йукъарчу дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду:

- дешаран Iаматах паргIат пайдаэца: биллабийн билгалонийн мотт бешалур бу (маттах кхетар бу); «Чулацам» а, «Корта» а агIонашца оьшу текст карон а;
- текстан билгалыйаьккхина фрагмент, агIонехь билгалдаьхна могIанаш а, дешнаш а сихха карон;
- хаамийн масех хьостанца (дешаран Iаматца, ша бечу белхан тептарца, хрестоматица; дешаран Iаматца а, дешаран дошамашца а; тексташца а, тексташна иллюстрацишца а) болх бан.

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- парти тIехь цхьаьна волчу лулахохуьнца болх бан, вовшашна йукъахь болх бекъа, шен болх кхочушбан а, вовшаша бина болх талла;
- кар-кара луш болх бан;

б) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- шина хьежамна а, шина агIонна а йукъара башхаллаш ган, ша тIетовжаран бух а балош, цхьаьхIолу агIо йалон а;
- текстехь турпалхоша бовзийтина хьежамаш карон (лаха).

Талларан а, шаталларан а дешаран дарашкахь дешархошун Iама таро хир йу:

- схьабовзийтина хьежам тесктерчу могIанашца тIечIагIбан;
- тайп-тайпанчу хьежамийн тайп-тайпана баххаш хилар кхета.

3-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна Iемар ду:

- нохчийн литературин говзарш Iаморан буха тIехь нохчийн меттан хьасене-эстетикин таронех кхета;
- ненан меттан литературех къоман эхь-бехк а, ламасташ лардаран а, схьакховдоран а къоман-культурин гIирс санна мехаллех кхетар;
- турпалхойн леларийн оздангаллин мах хадон а, цуьнан бух балон а;
- нохчийн литературин говзарш йешаран процесехь йешаран корматталла шарйан: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, Iилманан а, дешаран а текстийн анализ йаран а, маьIна даран а зеделларг хила;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьгIна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца, текстана тIе а тийжаш, шена хетарг тIечIагIдан; йешначу йа ладоьгIначу текстан кепе хьаьжжина, и схьайийца (йерриге йа йоцца), дакъалоцучу турпалхойн цIарах литаретуриг говзар схьайийца;
- текстах кхетархьама а, кхин совнаха хаамаш бовзархьама а куьйгаллин хьостанех пайдаэца.
- **«Къамелан а, йешаран а гIуллакхан кепаш» дакъа:**

аудировани,

хезаш а, дагахь а йешар,
текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,
библиографин культура,
исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,
къамелан культура.

Дешархошна Iемар ду:

- йешаран индивидуале болар тидаме а оьцуш, нийса а, къаьсташ а дийнна дешнаш хезаш деша;
- хьалха довзаран йешарехь а, йуха бIаьртохаран йешарехь а, харжаман а, йуха талларан йешарехь а дагахь йешар;
- Iамочу говзарийн авторийн – йаздархойн а, поэтийн а цIерш йаха, церан говзарийн цIерш йаха а, классехь йешначу текстийн чулацам боцца схьабийца а;
- дукха везачу литературин турпалхочух дийца;
- турпалхочуьнга йолу авторна ойла билгалйан;
- говзарийн турпалхойн мах хадон; тайп-тайпанчу говзарийн турпалхойн амалш вовшашца йуста;
- тайп-тайпанчу авторийн 6–8 байт дагахь йеша (харжамца);
- элементашца киншка йовза (автор, цIе, «Чулацам» агIо, иллюстрациш).

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процесехь Iама таро хир йу:

- шаьш киншка харжа а, цуьнан элементашца киншкин чулацам бовза а;
- билгалйина киншкаш шаьш йеша;
- йешначу говзарийн турпалхойн мах хадоран ойла йовзийта;
- дошамашца шаьш болх бан.

«Литературоведенина йукьадалор» дакъа: байташкахь йазийнчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дI.), говзарийн башхаллаш вовшаш къастор (туьйра а, дийцар а; дийнатех туьйра а, инзаре-тамашийна туьйра а, и. кх.дI.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дI.).

Дешархошна Iемар ду:

- дийнатех лаьцна, инзаре-тамашийна, Iер-дахаран хьокьехь долу туьйранаш вовшеш къастон;

- дийцар а, туьйра а вовшех къастон;
- авторийн литературехъ исбаьхьаллин вастийн гIирсаш карон а, вовшех къастон а (приемаш: дустар, олицетворени, гипербола (хIума дестор олу вай), контраст; фигураш: йух-йуха алар).

Дешархойн таро хир йу Iама:

- дийнатех лаьцначу туьйранан кхиарх кхета;

- дуьненан тайп-тайпанчу халкъийн туьйранашкахъ «лелаш йолу» сюжеташ («лелаш долу туьйранин дийцарш») карон.

«Дешархойн кхоллараллин гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар.

Дешархошна Iемар ду:

- йешначун чулацамах кхета; йешаран башхаллашца йогIуш йолу соцунгIа йан, азъайдар а, йешаран болар а харжа;

- программица билгалыйна йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица тIелаца а, шайна хетарг барта схьадийца а;

- литературин текстан а, суртдилларн а, музыкин а говзариин маъIна дан, (гиначух, йешначух, хезначух шайн ойла а, синхаамаш а бовзийта);

- литературин текстийн диалогийн йаккхийчу фрагментийн инсценировкашкахъ (ролашца ловзорехъ) дакъалаца.

Дешархошна шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процессехъ Iама таро хир йу:

- байтийн а, прозин а текст хезаш йеша:

- Iамат тIерачу иллюстрацишка хьовса, музыкин говзаршка ладогIа, исбаьхьаллин тексташца а, суртдилларан говзаршца а царна тIехъ гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца уьш йуста;

- барта а, йозанца а (аларца а/йа йоцчачу сочиненица) литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцаре йечу хенахъ шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта.

Довзаран дешаран дарийн декъехъ дешархошна Iемар ду

- дешаран дошамийн корпусох паргIат пайдаэца, оьшу йолу дошаман статья сихха карон;

- дешаран Iаматах паргIат пайдаэца: биллабийн билгалонийн мотт бешалур бу (маттах кхетар бу); «Чулацам» а, «Корта» а агIонашца оьшу текст карон а;

- текстаца болх бан: цуьнан тема а, коьрта ойла (идея, сагатдар) а, дахаран тайп-тайпана агIонаш (хьежам, дIахIоттамаш, кхетаман латтам) а къастон;

- хаамийн масех хьостанца (дешаран Iаматца, ша бечу белхан тептарца, хрестоматица; дешаран Iаматца а, дешаран дошамашца а; дешаран Iаматца а, хаамийн тIетобхначу хьостанашца а (дешаран кхечу гуларшца, библиотекин киншкашца, Интернетерчу хаамашца); тексташца а, тексташна иллюстрацишца а болх бан.

Дешархойн Iама таро хир йу:

- гуларш хIитторан алгоритм карайерзон: монографийн, жанрийн а, тематически а (шаьш терминаш – гуларийн къастамаш – лелош).

Коммуникативни дешаран дарашкахъ дешархошна Iемар ду:

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахъ:

- парти тIехъ цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, жимачу тобанехъ, йоккхачу тобанехъ: вовшашна йукъахъ болх а, ролаш а йекъа, шен болх кхочушбан а, йукъарчу балха йукъа и дIатарбан а;

б) зIе хиларан гурашкахъ хьасене хилар санна:

- схьабовзийтинчу хьежамийн а, агIонийн башхаллийн бухе дилларх кхета а, царх цхьаьдолчунна тIетан а, йа шен хьежам дIабовзийта а хаа.

Цхъана къепене дерзийнчу дешаран кхочушдарийн декъехъ дешна волучунна Йемар ду:

- ша-шен тидам бан а, болх дѳабахъарна а, кхочушхиллачу жамѳана а тѳехъ тидам бан а.

4-чу классехъ дешар чекхдолучу хенахъ дешархочунна Йемар ду:

- амал кхиарехъ а, шен культура билгалѳаларехъ а нохчийн литературин мехаллех кхета;
- исбаъхъаллин текстан турпалхойн позицеш билгалѳан, исбаъхъаллин текстан авторан позицеш билгалѳан;
- нохчийн литературин говзарш ѳешаран процессехъ ѳешаран говзалла лакхайаккха: хезаш а, дагахъ а ѳеша, исбаъхъаллин а, Илманан а, дешаран а текстын маѳѳана даран а, анализан а, хийцаран а коърта кепаш карайерза а;
- къамел шардархъама нохчийн литературин говзарш ѳешаран зеделлачух пайдаэца: ладогѳѳана/ѳешна текст ѳийцаре ѳарехъ дакъа, цу текстана тѳе а тийжаш, шена хетарг тѳечѳагѳѳан а, бух балон а; ѳешначун ѳа ладогѳѳаначун чулацам текстан кепе хъаъжжина, схъаѳийцаран (ѳерриге ѳа ѳоцца) кепехъ бовзийта; ѳешначу говзарийн буха тѳехъ барта дийцар хѳоттон, хъасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу ладогѳархошна);
- оьшуш ѳолу литература ша харжа, шен ѳешаран гуо кхолла а, шорбан а;
- текстах кхетархъама а, кхин сов хаамаш бовзархъама а куьѳгаллин хъостанех пайдаэца.

«Къамелан а, ѳешаран а гѳуллакхан кепаш» дакъа: аудировани, хезаш а, дагахъ а ѳешар, текстан тайп-тайпанчу кепашца болх бар, библиографически культура, исбаъхъаллин говзаран текстаца болх бар, къамелан тѳекаренан культура.

Дешна волучунна хуур ду:

- довзаран а, баъргтохаран а, хаържинчу а, талламан а ѳешаран процессехъ дагахъ ѳеша;
- говзаран тема а, коърта оѳла а билгалѳан; текст маѳѳѳийн дакъошка ѳекъа, текстан план хѳоттон а, ѳухасхъаѳийцарехъ цунах пайдаэца а; текст ѳоцца а, ма-ѳарра а ѳухаѳийца;
- классехъ ѳамийнчу литературин коъртачу говзарийн чулацам бовзийта а, церан авторш а, цѳерш а билгалѳан а;
- «Стелаѳад» цѳе ѳолчу берийн журналан коърта чулацам бийца (рубрикийн тѳегѳанехъ);
- говзарийн турпалхойн амалийн мах хадон; цхъана а, тайп-тайпанчу а говзарийн турпалхойн амалш вовшашца ѳуста; авторна турплахочуьнга болу хъежам билгалбан;
- байтин говзарш ѳа цу ѳукъара кийсакаш (харжамца) дагахъ ѳеша, ѳешаран хотѳах лаьцна классерчара олург паргѳат тѳелаца;
- литературин говзарх ѳа турпалхочух ша аьллачунна бух балор, говзара ѳуккъерчу фрагменташца ѳа къаьстинчу могѳанашца и тѳечѳагѳѳан;
- элементашца киншка ѳовза (автор, цѳе, титульни агѳо, «Чулацам» агѳо, аннотаци, иллюстрациш);
- къаьстинчу говзарна а, говзарийн гуларна а аннотаци хѳоттон;
- тайп-тайпан декхарш кхочушдаран ѳалашонца библиотекехъ ша киншка харжа (магѳийнчу спискаца ѳешар; билгалчу темина барта хаам кечбар);
- ѳешначу говзарийн турпалхойн мах хадор довзийта, классерчарна хетарг гѳиллакхехъ тѳелаца;

• хааман тайп-тайпанчу хьостанашца ша болх бан (дошамаш а, тайп-тайпана справочникаш а йукъалоцуш).

«Литературоведина йукъавигар» дакъа: рифмийн кепаш къастор, халкъан кхоллараллин а, авторийн литературин а говзарийн жанрийн башхаллаш къастор, текстехь литературин приемаш (дустар, олицетворени, контраст, гипербола, и. кх. д.) йовзар а, царех пайдаэцаран бахъанех кхетар а.

Дешна волучунна Iемар ду:

• исбаъхьаллин культурин кхиаран коьрта некъ ган: халкъан кхолларалли тIера авторийн кепашка кхаччалц;

• халкъан говзарш авторийнчарах къастон;

• авторийн литературехь исбаъхьаллин вастийн гIирсаш карон а, вовшах къастон (дустар, олицетворени, гипербола («даздар» олу), контраст, йух-йуха алар, рифмин тайп-тайпана кепаш) а.

Дешна волучун ша бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процесехь Iама таро хир йу:

• дуьненан халкъийн, нохчийн а, оьрсийн а туьйранашкахь мифашкахула дуьне дуьне довзаран башхаллаш;

• байтан маIнин а, поэта хаьржинчу байт кхолларан кепан а зIе карон (классикин а, кхузаманан а поэзин масалш тIехь);

• исбаъхьаллин говзар кхолларехь йаздархочун (поэтан, художникан) кхоллараллин биографин ролах кхета;

• исбаъхьаллин тайп-тайпанчу кепашна (литературин, музыкин, суртдилларан) йукъайогIу говзарш царан тематически цхьаьнайарца йуьстина ца Iаш, царан авторийн дуьнене хьежаман буха тIехь (говзарехь гайтина йолу ойланаш) а йуста йиш йолуш хилар.

«Дешархойн кхоллараллин гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шавш тексташ кхоллар (йазйар).

Дешна волучун шавш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процесехь Iама таро хир йу:

• байтийн а, прозин а текст хезаш йеша:

• классерчаьрца литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш царна тIехь гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца йийцаре йар;

• барта а, йозанца а (аларца а/йа йоццачу сочиненица) литерурутин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцаре йечу хенахь шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта.

Довзаран дешаран дарийн декъехь дешна волучунна Iемар ду:

• текстаца паргIат болх бан: талла билгалйинчу аспектах хаамаш билгалбан хаа, билгалйина аспект сацон; талламан аспект сихха хийца хаа;

• карарчу дешаран киншки тIехь а, коплектан кхечу киншкахь тIехь а паргIат хIума лаха; дешаран дошаман корпусех пайдаэца, школин библиотекин фондехь лаха; оьшу хаамаш лаха а, дешаран тайп-тайпанчу Iалашонашкахь цунах пайдаэца а;

• хаамийн тайп-тайпанчу хьостанашца паргIат болх бан (текстан кепехь, суртдилларан я музыкин говзаллехь санна схьагайтинчу).

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешна волучунна Iемар ду:

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

• дешаран кооперацин тайп-тайпанчу кепаш (шимма цхьаьна бен болх, жимачу тобанехь болх, йоккхачу тобанехь болх) а, социалан тайп-тайпана ролаш (дIахьошверг а, кхочушдийриг а) а;

б) зIе хиларан гурашкахь хьасене хилар санна:

• схьабовзийтинчу хьежамийн а, агIонийн башхаллийн бухе дилларх кхета а, царех цхьаьдолчунна тIетан а, йа шен хьежам дIабовзийта а хаа.

Цхьана къепене дерзийнчу дешаран кхочушдарийн декъехь дешна волучунна Iемар ду:

• ша-шен тидам бан а, болх дIабахьарна а, кхочушхиллачу жамIана а тIехь тидам бан а.

Амал кхиаран дешаран кхочушдарийн декъехь дешна ваьллагун Iама таро хир йу:

- шен леларан культура а, дуьненах кхетар а кхолладаралехь литературин йешаран мехаллах кхета;

- шен оздангаллин-этически кьилба цхьана хорша дерзон (говзариин анализ йаран новкъахь а, церан хьокъехь къамел дечохь а эхь-бежкан мах хадон а, харжам бан а зеделарг гулдан).

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

1 КЛАСС (66 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1.	<p>Къамел кхиор Пачхьалкахан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан илли, хЮост). Беснаш. Светофор. Ишколехь. Iаламан дуьне (цIера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, олхазарш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш). КIиранан денош. Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хIетал-металш</p>	8	0	0	https://desharkho.ru / https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		8	0	0	
2.1.	<p>Йеша Iамор Дешдакъошца йешарна тIера жим-жимма довлуш дийнна дешнаш шера а, кхеташ а деша хаарна тIедовлар (текстах кхета таро лучу йешаран индивидуальни боларца догIуш йешаран чехкалла</p>	49	0	0	https://desharkho.ru /https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	(масалла). Йешаран орфоэпически барамаш ларбар. Кепана а, тайпанна а цхъатера йоцучу текстийн маъИнийн башхаллаш аз айдеш хийцарца схъагайтар.				
Дерриг:		49	0	0	
3.1.	<p>Дикачу адаман г1уллакхаш. Деза дешнаш. Дийца,муьлхачу басахь хуьлу х1уманаш. Вайн Даймохк. Соьлжа-Г1ала Вайн турпалхой: Кадыров Ахьмад-Хьаьжа Нурадилов Ханпаша. Вайн йаздархой: Айдамиров Абузар. Гайсултанов 1умар. Махмаев Жамалди. Ж.Махмаев «Доттаг1алла»,«Кьоман хазна», «Дей,буьйсий»,«Дайна де»,«Бераш вайн хинйолу т1аьхье ю..», «Дуьло,бераш,делий вай» 1-Хь Хатуев «Зингат» 1.Демеев «Малонче» С.Эдилов «Г1ан», «Беркат»</p> <p>«Даймохк» бохучу дашах кхетам хир бу. Даймохк безар а, ларбар а, Галашбар а х1ун ду хуур ду.</p> <p>Пачхье х1ун йу хуур ду. Нохчийн Республикин коьртачу г1алин – Соьлжа-Г1алин – це йевзар йу. Соьлжа-Г1алин йоцца истори йевзар йу. Д1адаханчу шерийн турпалхойх а,</p>	9	0	0	https://desharkho.ru / https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	<p>кхузаманан турпалхочух шен дахарх нохчийн къоман дуьхьа дӀаделлачу Кадыров Ахьмад-Хьаьжех а хаарш хир ду. Текстан хиламийн анализ йан а, адамийн Даймехкан дуьхьа леларех а, шайн дуьхьа леларх а кхета Йемар бу.</p> <p>«ДоттаГалла», «беркат», «дикалла», «къинхьегам безар», «Гиллакх» боху кхетамаш а бевзар бу, адаман дахарехь церан мехаллех а хкетар бу.</p> <p>КхидӀа хьур ду хаарш шардар: ойла а йеш, кхета а кхеташ, йешар, йешначу говзарийн турпалхойн леларийн анализ йан; къаьсташ а, кхеташ а дийнна дешнаш дешар.</p>				
Дерриг:		9	0	0	
Программица сахьтийн барам		66	0	0	

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

2 КЛАСС (68 сахьт)

№	Программин дакъойн а, темийн а цӀераш	Сахьтийн барам	Электронни дешаран ресурс.
---	---------------------------------------	----------------	----------------------------

п/п		Разделан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. «Даймехкан 1алам. Аьхке. Гуьйре»				
1.1.	Аьхке дагалацар. Ч1ерий дахар. Д. Кагерманов «Дог1а дар» Гуьйренан тидамаш. И. Демеев «Г1а». В. Бианки «Чан к1орнеш лийчор». Э.Мамакаев «Гуьйренан 1уьйре».	6	0	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа 2. «Г1иллакх-обздангаллех лаьцна»				
2.1.	Денний, нанний дика хилар. В.Осеева «К1ентий». Э.Мамакаев «Нана». В.Осеева «Йоккха стаг» «Ц1ена хи» Ц1ена хила вай. Харц лийна 1у. Х1ума яар. Пайхамаро нийсонах лаьцна аьлларг. Хатуев. «Г1иллакх» Б.Дикаев «Берашка-сайн доттаг1шка». Талламан болх хьалхарчу чийрикна лерина.	8	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа 3. «Берийн дахар»				

3.1	Ж. Махмаев «Маликатан доттаг1ий.» Т. Ахмадова «Нура». З. Муталибов «Дешархойн кыйсадаларш». 1. Гайсултанов «Доллучун шен хан ю». П. Абубакарова «Дешнех ловза».	5			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа 4. «Вайн доттаг1ийн дийнаташ»				
4.1	«Вайн доттаг1ийн дийнаташ» Х. Берсанов «Бексолтан алаша». Ж. Махмаев «Ши к1еза». Хь. Саракаев «Борзик». Э. Мамакаев «Тхан пису». Э.Мамакаев «Акхарой долчохь» Ш. Макалов «Дехкий дийна муха дисира». А. Тапалаева «Массарна дерг-ловзар». Хь. Саракаев «Х1орш х1ун ю?».	8		0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа 5. «Болх-доккха хазахетар»				
4.1.	Талламан болх шолг1ачу чийрикна лерина З. Муталибов «Муълхха а болх оьшуш бу» Ж.Махмаев «Маликат». 1. Гайсултанов «Пхьола». Д. Кагерманов «Говзанчаш». Х.Ошаев «Ши накъост». Г. Балл «Цхъана меттехь ца соцу мало».	7	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Дакъа 6. «1а»				
6.1	<p>1.Мамакаев «1а», Э. Мамакаев «Керла шо». Туйра «1аьнан обг1азло», Ж. Махмаев «Салазаш хахкар». Хь. Саракаев «Дарц». Д. Кагерманов «Г1ура – дада». Хь. Саракаев «Х1ара маца хуьлу?».</p>	7			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа7. «Вайн Даймохк»				
7.1	<p>«Вайн Даймохк» Нефтах х1ун йоккху? 1. Кусаев «Сан Г1ала». Хиш. Вайн хиш чохь хуьлу ч1ерий. Ж. Махмаев «Машар».</p>	4	1		https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
7.2	<p>«Б1аьсте, б1аьсте йеьна кхечи!» Хь. Сатуев «Вайн бераш». Талламан болх кхоалг1ачу чийрикна лерина. Л. Н. Толстой «Б1аьсте». Хь. Саракаев «Х1ун ю иза?». 1.Гайсултанов «Б1аьста хьуьнхахь». Д. Кагерманов «Алкханчаш». В. Бианки «Пхьагал дитта т1ехь». «Муха дог1а деза синтар». Д.Кагерманов «Со а вьоду». Н.Н. Носов «Хорсамех лаьцна» (2с.).</p>	11	1		

	Дакъа 8. Нохчийн халкъа барга кхолларалла»				
8.1	Цицигий, дахий. Кицанаш. Х1етал-металш. Чехкааларш. Дагардарш. Туьйра «Майра пхъагал». Туьйра «Цаьпцалгий, зингаттий». Туьйра «Газа-гуьзалгтий, сира борззий», Туьйра «Зуй, пхъагаллий». Талламан болх доьалг1ачу чийрикна лерина. Туьйра «Борззий,цхьогаллий,ломмий»	12	1		
	Дакъа 8. Жам1даран таллар				
8.1	Контрольни болх /Тестиrowани/		4		
Дерриг:		68	4		
Программица сахътийн барам		68			

Нохчийн литературин тематикин планиrowани

3 класс

№п/п	Программин дакъойн а, темийн а ц1ераш.	Сахътийн барам	Электронни дешаран ресурс
-------------	---	-----------------------	----------------------------------

		Декъан сахъга ш	Таллам ан белхаш	Кхолла раллин белхаш	
Дакъа 1. Даймехкан косташ.					
1.	А. Сулейманов «Даймахкана, вайн халкъана», «Ирс, ахъ х1ун до? Стенга доьду?» Ш. Арсанукаев «Б1ешерийн кыйсамехъ».	2			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2			
Дакъа 2. Аьке а, гуьйре а.					
2.	Ш. Арсанукаев «Аькенаан 1уьйре». М. Сулаев «Дог1а деанчул т1аьхъа». Д. Кагерманов «Аьке». З. Муталибов «Оха болх а бо, деша а доьшу». Ж. Махмаев «Мангалкомарш». Хь .Хасаев «Комаьрша хьун». Хь. Осмиев «Гуьйре». Х. Эдилов «Гуьйре». Хь. Хасаев «Гуьйре т1екхочуш». Д. Кагерманов «Г1арг1леш, «хабарш» а дуьйцуш». Э. Мамакаев «Гуьйренаан суьрташ».	10	1		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		10	1		
Дакъа 3. Вайн Даймохк.					
3.	Вайн республика. Д. Кагерманов «Сан Кавказ». Ш. Рашидов «Даймахке безам».	2			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2			
Дакъа 4. Талам лардар – иза Даймохк ларбар ду.					
4.	М. Пришвин «Сан Даймохк». Р. Ахматова «Эвлахъ». Хь. Хасаев «Бен». Хь. Саракаев «Асвадан адамалла». 1. Гайсултанов «Экскурси». Хь. Хасаев «Бохам».	7			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7			
Дакъа 5. Берийн дахар.					

5.	Хь. Саракаев «Тхойшинна эсий дажо лаба». Ж. Махмаев «Коран ангали». Гайсултанов «Яраг1и». Хь. Саракаев «Ж1ов, морзаххий, херх сख्याобций». I. Чантиев «Стенна вара Мурад г1айг1ане». З. Муталибов «Мустапан каранаш». Д. Кагерманов «Мазлаг1ехь». I. Гайсултанов «Уггар мехалниг».	10	1		https://desharkho.ru/ www.urok95/ru
Дерриг:		10	1		
Дакъа 6. Даймохк вай кьинхьегамца хьестабо.					
6.	М. Сулаев «Лабтана гергахь ваьшна т1ера декхарш». Р. Нашхоев «Соьга йуха хабар дийцало». Ш. Арсанукаев «Сан йиша». Т. Закаев «Сох а хир ву г1ишлойархо». М. Ахмадов «Асарахь».	5			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		5			
Дакъа 7. 1а.					
7.	М. Сулаев «Лайн чимаш», «1а дулуш». Хь. Хасаев «Хьуьнхахь 1а». Ж. Махмаев «Ло деана». Д. Кагерманов «1аьнан хьаша». I. Мамакаев «1а». I. Гайсултанов «Цергков». Ш. Рашидов «1ай». Хь. Саракаев «Дуьххьарлера хьуьнар». Ш. Арсанукаев «1аьнан суьйре». I. Чантиев «1аьнан а, аьхкена хилла кьовсам».	11			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		11			
Дакъа 8. Б1аьсте йог1у, б1аьсте йог1у!					
8.	М. Сулаев «Б1аьстенца дека лаьттан зевне илли», «Б1аьсте». I. Гайсултанов «Б1аьсте т1ейог1уш». I. Мамакаев «Б1аьстенан юьхь». В. Саидов «Барх1алг1а март». Хь. Саракаев «Мамина совг1ат». Хь. Хасаев «Хьуьнан акхарой б1аьста», «Зевне хьеший». Хь. Сатуев «Б1аьсте йог1у», «Б1аьстенан дог1а». I. Гайсултанов «1алам хаздан деза». Д. Кагерманов «Арахь».	12	1		https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		12	1		
Дакъа 9. Халкъан барта кхолларалла.					
9.	Туйранаш, шира дийцарш. Бабин Ч1ирдиг. Ден весет. Бекхам.	5	1		https://desharkho.ru/ www.urok95/ru

	Тешам боцу лулахой.				https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		5	1		
10.	Контролни болх /Тестировани/	4			
Дерриг		4			
Программин сахътийн барам		68			

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

4 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхолларалин белхаш	
1.1	Хь. Хасаев. «Беркате аьхке 3. Сулейманова. «Аьхкена сурт» 1.Мамакаев. «Дагалецамаш 3. Сулейманова. «Чеглардиг» М. Мамакаев. «Гуьйре» Хь. Хасаев. «Шийла Гуьйре» Ш. Окуев. «Гуьйре».	7	0	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7	0	0	
2.1	Таймин Биболатан илии	9	1	0	https://desharkho.ru/

	<p>Эла Мусостгий, Адин Сурхой. Эла Мусостгий, Адин Сурхой. Астаг 1а Тимар Астаг 1а Тимар Гайсултанов. «Йуург ца хилча» Гайсултанов. «Йуург ца хилча» Талламан болх (хьалхарчу чийрикна лерина) П. Хатуева. «Кьонах хьанах олу?».</p>				<p>https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
2.2	<p>Вайн республика-Нохчийчоь В. Баширов. «Сан хьоме Нохчийчоь» Т. Ахмадова, 1. Алиев. «Декалахь сан илли» С. Яшуркаев. «Пасха» С. Яшуркаев. «Пасха» М. Ахмадов. « Нохчийн хиш»Арсанукаев Ш.</p>	5			<p>https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
2.3	<p>Вайга туйранаша кхойкху «Муьлха йоккха хилла?» Чантиев. «Хьекьал тоьлла» А. Дадуев. «Мара байна Салман» А. Дадуев. «Мара байна Салман» «Кьоблел хьекьал тоьлла». «Кьоблел хьекьал тоьлла». З. Джамалханов. « Хьекьал долу йо1 а кхиэлахо а» З. Джамалханов. « Хьекьал долу йо1 а кхиэлахо а» Талламан болх (шолг 1ачу чийрикна лерина) З. Джамалханов. «Хьекьал долу воккха стаг а, кьиза эла а » З. Джамалханов. «Хьекьал долу воккха стаг а, кьиза эла а » Охх1ай Охх1ай Махана аьлла баркалла 1.Гайсултанов Дашо б1араш</p>	16	1	0	<p>https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>

	1.Гайсултанов Дашо б1араш				
Дерриг:		30	2	0	
3.1	С. Бадуюев «Со кхин хьуна декар дац. » С. Бадуюев «Со кхин хьуна декар дац. » С. Бадуюев «Дуьйлало» М.Мамакаев «Хьуьнхахь» 1.Мамакаев «Дайможк» 1.Гайсултанов. «Диканиг» 1.Гайсултанов. «Диканиг» 1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а?» 1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а?» Х.Эдилов «Ло дог1уш» Талламан болх (кхоалг1ачу чийрикна лерина)	11	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.2	Сийлахь-доккхачу зеран муьрехь Хь. Саракаев «Синтем боцу денош» Хь. Саракаев «Синтем боцу денош» 1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа» 1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа» 1.Ахмадов «Баьпкан йуьхк» 1.Ахмадов «Баьпкан йуьхк»	6			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.3	Болх бе,халкъан дуьхьа ваха- 1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц» 1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц» Х.Берсанов. «Жима Зарет» 1.Гайсултанов.«Совг1аташ» 1.Гайсултанов.«Совг1аташ» 1.Гайсултанов «Ч1ег1ардиган бен» 1.Гайсултанов «Ч1ег1ардиган бен» С. Гацаев. «Эх1, хьо мерза илли »	14	1		https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	З.Джамалханов «8-г 1а Март» Ш.Рашидов «Ахьа суна гечделахь» Талламан болх (доьалг 1ачу чийрикна лерина) 1.Мамакаев»Б1аьстенан 1уьйре» З.Сулейманова «Зу халхайолу» З.Сулейманова «Зу халхайолу»				
Дерриг:		31	2	0	
8.1	Контрольни болх /Тестиrowани/		4		
Дерриг:			4		
Программица сахътийн барам		68			

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
Абатал хьалхара мур(къамел кхиор) 8 с.						
1.	Новкъахь.Школехь.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.	Ціера дийнаташ. ЗIакардаьхни.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.	Акха дийнаташ. Вайн махкара олхазарш.	1	0	0		https://ps95.ru/
4.	Сагалматаш. Акха стоьмаш	1	0	0		dikdosham/ru/
5.	Стоьмаш. Хасстоьмаш.	1	0	0		https://ps95.ru/
6.	Ахархойн гIирсаш. Ялташ. Iалам.	1	0	0		dikdosham/ru/
7.	Дийнан раж.	1	0	0		https://ps95.ru/
8.	Сурсаташ	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Абатан мур (йеша Iамор) 49с.						
9	Аз а,элп а А,а.	1	0	0		dikdosham/ru/
10	Аз а,элп а У, у.	1	0	0		https://ps95.ru/
11	Аз а, элп а О.о	1	0	0		https://ps95.ru/
12	Аз а, элп а И.и	1	0	0		dikdosham/ru/
13	Аз а, элп а Л.л	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
14	Аз а, элп а М.м	1	0	0		https://ps95.ru/

15	Аз а, элп а. С, с	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
16	Аз а, элп а. Р, р	1	1	0		https://ps95.ru/
17	Аз а, элп а. Х, х	1	0	0		dikdosham/ru/
18	Аз а, элп а. Б,б	1	0	0		https://ps95.ru/
19	Аз а, элп а Д, д	1	0	0		https://ps95.ru/
20	Аз а, элп а Е, е.	1	0	0		dikdosham/ru/
21	Аз а, элп а Н, н	1	0	0		https://ps95.ru/
22	Аз а, элп а Т, т.	1	0	0		https://ps95.ru/
23	Аз а, элп а В, в	1	0	0		dikdosham/ru/
24	Аз а, элп а З, з	1	0	0		https://ps95.ru/
25	Аз а, элп а Й, й	1	0	0		https://ps95.ru/
26	Аз а, элп а К, к.	1	0	0		https://ps95.ru/
27	Аз а, элп а П, п.	1	0	0		https://ps95.ru/
28	Аз а, элп а Э, э.	1	0	0		https://ps95.ru/
29	Аз а, элп а Ш, ш.	1	0	0		dikdosham/ru/
30	Аз а, элп а Ц, ц.	1	0	0		https://ps95.ru/
31	Аз а, элп а І.	1	0	0		https://ps95.ru/
32	К1еда хьаьрк (ь)	1	0	0		https://ps95.ru/
33	Ч1ог1а хьаьрк(ъ)	1	0	0		dikdosham/ru/
34	Аз а, элп а Хь, хь.	1	0	0		dikdosham/ru/
35	Аз а, элп а Кх, кх.	1	0	0		https://ps95.ru/
36	Аз а, элп а Къ, къ	1	0	0		https://ps95.ru/
37	Аз а, элп а Г, г	1	0	0		dikdosham/ru/
38	Аз а, элп а Г1, г1	1	0	0		https://ps95.ru/

39	Аз а, элп а Аь, аь	1	0	0		https://ps95.ru/
40	Аз а, элп а Оь, Оь	1	0	0		dikdosham/ru/
41	Аз а, элп а Уь, уь	1	0	0		https://ps95.ru/
42	Аз а, элп а Ч, ч.	1	0	0		dikdosham/ru/
43	Аз а, элп а Ч1, ч1.	1	0	0		https://ps95.ru/
44	Аз а, элп а Т1, т1.	1	0	0		dikdosham/ru/
45	Аз а, элп а Ж, ж.	1	0	0		https://ps95.ru/
46	Аз а, элп а Х1, х1	1	0	0		https://ps95.ru/
47	Аз а, элп а К1, к1.	1	0	0		dikdosham/ru/
48	Аз а, элп а Ю, ю.	1	0	0		https://ps95.ru/
49	Аз а, элп а Юь, юь.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
50	Аз а, элп а Я, я.	1	0	0		https://ps95.ru/
51	Аз а, элп а Яь яь.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
52	Аз а, элп а, Ц1 ц1	1	0	0		https://ps95.ru/
53	Аз а, элп а, П1 п1	1	0	0		https://ps95.ru/
54	Аз а, элп а Ф ф. .	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
55	Аз а, элп а Ё ё.	1	0	0		https://ps95.ru/
56	Элп Щ щ	1	0	0		https://ps95.ru/
57	Элп ы	1	0	0		https://ps95.ru/
Абатал т1аьхара мур(Литературни йешар) 9с.						
58	Дикачу адаман г1уллакхаш. Деза дешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
59	Дийца, муьлхачу басахь хуьлу	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/

	х1уманаш.					
60	Вайн Даймохк.Соблжа-Г1ала	1	0	0		dikdosham/ru/
61	Вайн турпалхой.Кадыров Ахьмад-Хьабжа.Нурадилов Ханпаша.	1	0	0		dikdosham/ru/
62	Вайн яздархой.Айдамиров Абузар.Гайсултанов 1умар.Махмаев Жамалди.	1	0	0		dikdosham/ru/
63	Ж.Махмаев «Доттаг1алла» «Къоман хазна» Дей,буьйсий	1	0	0		dikdosham/ru/
64	Ж.Махмаев Дайна де. «Бераш вайн хиньолу т1абхье ю..»	1	0	0		dikdosham/ru/
65	Ж.Махмаев «Дуьло,бераш,делий вай 1-Хь Хатуев «Зингат»	1	0	0		dikdosham/ru/
66	1.Демеев «Малонче» С.Эдилов «Г1ан» Беркат	1	0	0		dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		66	0	0		

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

2 класс

№ п/ п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
1.	Аьхке дагалацар.. Ч1ерий дахар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru

						ps95.ru/dikdosham
2.	Д.Кагерманов «Догла дар»,	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
3.	«Гуьйренан тидамаш»,	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
4.	Демеев И. «Гла»,	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
5.	Бианки В. «Чено клорнеш лийчор».	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
6.	Э.Мамакаев «Гуьйренан луьйре».	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
7.	Дений,нанний дика хилар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
8	В.Осеева «Клентий»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
9	Э.Мамакаев «Нана» В.Осеева «Йоккха стаг»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
10	Цлена хи .Цлена хила вай?	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
11	Харцлийна лу. Хлума яар. Пайхл амаро нийсонах лаьцна аьлларг	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
12	1-Хь.Хатуев «Гиллакх».	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
13	Б.Дикаев «Берашка-сайдоттаг лашка»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
14	Талламан болх (хьалхарчу чийрикна лерина)	1	1	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
15	Ж.Махмаев «Маликатан доттаг лий».	1	1	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

16	Т.Ахмадова «Нура»»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
17	З.Муталибов «Дешархойн кыйсадаларш».	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
18	1.Гайсултанов «Доллучун шенхан ю».ь	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
19	П.Абубакарова «Дешнех ловза»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
20	Х.Берсанов «Бексолтин алаша.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
21	Ж.Махмаев «Ши клеза»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
22	Хь.Саракаев «Борзик»,	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
23	Э. Мамакаев «Тхан пису»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
24	Э.Мамакаев «Акхарой долчоь»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
25	Ш.Макалов «Дехкий дийна муха дисира»..	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
26	А.Тапалаева « Массарна дерг-ловзар»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
27	Хь.Саракаев «Х1орш х1ун ю?».	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
28	Талламан болх шолг1ачу чийрикна лерина	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
29	З.Муталибов «Муьлхха а болх оьшуш бу»..	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
30	Ж.Махмаев «Маликат».	1	1	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

31	1.Гайсултанов «Пхьола».	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
32	Кагерманов. «Говзанчаш	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
33	Х.Ошаев «Ши накъост »	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
34	Г.Балл «Цхъана меттехь ца соцу мало».	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
35	1.Мамакаев «1а»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
36	Э.Мамакаев «Керла шо»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
37	Туййра «1аьнан оьг1азло»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
38	Ж.Махмаев «Салазаш хаккар»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
39	Хь.Саракаев «Дарц».	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
40	Д.Кагерманов Г1ура-дада».	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
41	Хь.Саракаев «Х1ара маца хуьлу	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
42	«Нефтах х1ун йоккху?».	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
43	1адиз Кусаев «Сан г1ала»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
44	«Хиш» «Вайн хиш чохь хуьлу ч1ерий»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
45	«Ж.Махмаев «Машар»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
46	Хь.Сатуев «Вайн бераш»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

47	Талламан болх кхоалгачу чийрикна лерина.	1	1	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
48	Л.Н.Толстой «Блабсте»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
49	Хь.Саракаев «Х1ун ю иза?».	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
50	Гайсултанов «Блабста хьуьнхахь».	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
51	Д.Кагерманов «Алкханчаш»,	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
52	В.Бианки»Пхьагал дитта т1ехь»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
53	«Муха догла деза синтар»,	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
54	Д.Кагерманов «Со а вьоду»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
55	Н.Носов «Хорсамах лабзна»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
56	Н.Носов «Хорсамах лабзна»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
57	Цициггий,дахкий(берийн ловзар)	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
58	Кицанаш,	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
59	Х1етал-металш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
60	Чехкааларш,	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
61	Дагардарш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
62	«Майра пхьагал»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

63	«Цаьпцалггий,зингаттий»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
64	«Газа-гуьзалггий,сира борззий»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
65	«Зуй,пхьагаллий»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
66	Талламан болх доьалг1ачу чийрикна лерина.	1	1	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
67	«Цхьогоаллий,пхьагаллий»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
68	«Борззий,цхьогоаллий,ломмий»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		68				

Нохчийн литературин поурочни планировани

3-г1а класс

№ п/п	Урокан тема.	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Таллам ан белхаш	КХолл аралл ин белха ш		
Даймехкан косташ. 2 с.						
1	А. Сулейманов «Даймахкана, вайн халкъана», «Ирс, ахь х1ун до? Стенга доьду?»	1	0	0		www.urok95.ru
2	Ш. Арсанукаев «Б1ешерийн кьийсамехь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
Аьхке а, гуьйре а. 11с.						
3	Ш. Арсанукаев «Аьхкенам 1уьйре».	1	0	0		www.urok95.ru
4	М. Сулаев «Дог1а деанчул т1аьхьа».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ ru/
5	Д. Кагерманов «Аьхке».	1	0	0		https://deshar

						kho.ru/
6	З. Мугалибов «Оха болх а бо, деша а доьшу».	1	0	0		www.urok95.ru
7	Ж. Махмаев «Мангалкомарш».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8	Хь .Хасаев «Комаьрша хьун».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9	Хь. Осмиев «Гуйьре».	1	0	0		www.urok95.ru
10	Х. Эдилов «Гуйьре».	1	0	0		https://desharkho.ru/
11	Хь .Хасаев «Гуйьре тIекхочуш». Д. Кагерманов «ГIаргIлеш, «хабарш» а дуьйцуш».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
12	Э. Мамакаев «Гуйьренан суьрташ».	1	0	0		www.urok95.ru
13	Хьалхарчу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
Вайн Даймохк. 2с.						
14	Вайн республика. Д. Кагерманов «Сан Кавказ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
15	Ш. Рашидов «Даймахке безам».	1	0	0		www.urok95.ru
Иалам лардар – иза Даймохк ларбар ду. 7с.						
16	М. Пришвин «Сан Даймохк».	1	0	0		https://desharkho.ru/
17	Р. Ахматова «Эвлахь».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18	Хь. Хасаев «Бен».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
19	Хь. Саракаев «Асвадан адамалла».	1	0	0		www.urok95.ru
20	1. Гайсултанов «Экскурси».	1	0	0		www.urok95.ru
21	1. Гайсултанов «Экскурси».	1	0	0		https://desharkho.ru/
22	Хь. Хасаев «Бохам».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

Берийн дахар. 11 с						
23	Хь. Саракаев «Тхойшинна эсий дажо лаба».	1	0	0		www.urok95.ru
24	Хь. Саракаев «Тхойшинна эсий дажо лаба».	1	0	0		https://desharkho.ru/
25	Ж. Махмаев «Коран ангали».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
26	Гайсултанов «Яраги».	1	0	0		https://desharkho.ru/
27	Хь. Саракаев «Жлов, морзаххий, херх схаоьций».	1	0	0		www.urok95.ru
28	Г. Чантиев «Стенна вара Мурад гайгане».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29	З. Мугалибов «Мустапан каранаш».	1	0	0		https://desharkho.ru/
30	Шолгачу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
31	Д. Кагерманов «Мазлаглахь».	1	0	0		www.urok95.ru
32	Г. Гайсултанов «Уггар мехалниг».	1	0	0		https://desharkho.ru/
33	Г. Гайсултанов «Уггар мехалниг».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
Даймохк вай кьинхьегамца хьестабо. 5 с						
34	М. Сулаев «Лабттана гергахь ваьшна тлера декхарш».	1	0	0		www.urok95.ru
35	Р. Нашхоев «Собга йуха хабар дийцало».	1	0	0		https://desharkho.ru/
36	Ш. Арсанукаев «Сан йиша».	1	0	0		www.urok95.ru
37	Т. Закаев «Сох а хир ву гишлойархо».	1	0	0		https://desharkho.ru/
38	М. Ахмадов «Асарахь».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
1а. 11с.						
39	М. Сулаев «Лайн чимаш».	1	0	0		https://desharkho.ru/
40	М. Сулаев «1а дулуш».	1	0	0		www.urok95.ru

						ru
41	Хь. Хасаев «Хьуьнхяхь 1а».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
42	Ж. Махмаев «Ло деана».	1	0	0		https://desharkho.ru/
43	Д. Кагерманов «1аьнан хьаша».	1	0	0		www.urok95.ru
44	Г. Мамакаев «1а».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
45	Г. Гайсултанов «Цергков».	1	0	0		https://desharkho.ru/
46	Ш. Рашидов «1ай».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
47	Хь. Саракаев «Дуьххьарлера хьуьнар».	1	0	0		www.urok95.ru
48	Ш. Арсанукаев «1аьнан суьйре».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
49	Г. Чантиев «1аьнан а, аьхкена хилла кьовсам».	1	0	0		www.urok95.ru
Б1аьсте йог1у, б1аьсте йог1у! 13с.						
50	М. Сулаев «Б1аьстенца дека лаьттан зевне илли».	1	0	0		https://desharkho.ru/
51	Кхоалг 1ачу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
52	Г. Гайсултанов «Б1аьсте т1ейог1уш».	1	0	0		www.urok95.ru
53	Г. Мамакаев «Б1аьстенан юьхь».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
54	М. Сулаев «Б1аьсте».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
55	В. Саидов «Барх1алг1а март».	1	0	0		https://desharkho.ru/
56	Хь. Саракаев «Мамина совг1ат».	1	0	0		www.urok95.ru
57	Хь. Хасаев «Хьуьнан акхарой б1аьста».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

58	Хь. Сатуев «Блаьсте йоглу».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
59	Г. Гайсултанов «Галам хаздан деза».	1	0	0		www.urok95.ru
60	Хь. Хасаев «Зевне хьеший».	1	0	0		https://desharkho.ru/
61	Хь. Сатуев «Блаьстенан догла».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
62	Д. Кагерманов «Арахь».	1	0	0		www.urok95.ru
Халкъан барга кхолларалла. бс.						
63	Туйранаш, шира дийцарш. Бабин Чирдиг.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
64	Добалг ачу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
65	Ден весет.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
66	Бекхам.	1	0	0		www.urok95.ru
67	Тешам боцу лулахой.	1	0	0		www.urok95.ru
68	Тешам боцу лулахой.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham.ru/
Программица сахьтийн барам		68				

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

4 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс.
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		

Хьомечу 1аламан сурт-7с					Планаца	Билгал	
1.	Хь. Хасаев. «Беркате аьже	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
2.	З. Сулейманова. «Аькенаан сурт»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
3.	1.Мамакаев. «Дагалецамаш	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
4.	З. Сулейманова. «Чеглардиг»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
5.	М. Мамакаев. «Гуьйре»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
6.	Хь. Хасаев. «Шийла 1уьйре»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
7.	Ш. Окуев. «Гуьйре».	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
Вайн Даймехкан д1адахначунна т1ера-9с							
8	Таймин Биболатан илии	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
9	Эла Мусосттий, Адин Сурхой.	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
10	Эла Мусосттий, Адин Сурхой.	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
11	Астаг1а Тимар	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
12	Астаг1а Тимар	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/

							/dikdosham/ru/
13	Гайсултанов. «Йуург ца хилча»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
14	Гайсултанов. «Йуург ца хилча»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
15	Талламан болх (хьалхарчу чийрикна лерина)	1	1	0			Тестиrowани
16	П. Хатуева. «Къонах хъанах олу?».	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
Вайн республика-Нохчийчoь-5с							
17	В. Баширов. «Сан хьоме Нохчийчoь»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
18	Т. Ахмадова, I. Алиев. «Декалахь сан или»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
19	С. Яшуркаев. «Пасха»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
20	С. Яшуркаев. «Пасха»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
21	М. Ахмадов. « Нохчийн хиш»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
Вайга туьйранаша кхойкху-16ч							
22	«Муьлха йоккха хилла?»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
23	Чантиев. «Хьекьал тоьлла»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
24	А. Дадуев. «Мара байна Салман»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/

25	А. Дадуев. «Мара байна Салман»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
26	«Къоблел хъекъал толла».	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
27	«Къоблел хъекъал толла».	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
28	З. Джамалханов. « Хъекъал долу йоl а кхиэлахо а»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
29	З. Джамалханов. « Хъекъал долу йоl а кхиэлахо а»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
30	Талламан болх (шолгlачу чийрикна лерина)	1	1	0			Тестировани
31	З. Джамалханов. «Хъекъал долу воккха стаг а, къиза эла а »	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
32	З. Джамалханов. «Хъекъал долу воккха стаг а, къиза эла а »	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
33	Оххlай	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
34	Оххlай	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
35	Махана аьлла баркалла	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
36	1.Гайсултанов Дашо бlараш	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
37	1.ГайсултановДашо бlараш	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/

Нохчийн къоман баккхий йаздархой- 11с							
38	С. Бадугев «Со кхин хьуна декар дац. »	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
39	С. Бадугев «Со кхин хьуна декар дац. »	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
40	С. Бадугев «Дуйлало»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
41	М.Мамакаев «Хьуьнхяхь»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
42	1.Мамакаев «Даймохк»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
43	1.Гайсултанов. «Диканиг»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
44	1.Гайсултанов. «Диканиг»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
45	1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а?	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
46	1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а?	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
47	Х.Эдилов «Ло дог1уш»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
48	Талламан болх (кхоалг1ачу чийрикна лерина)	1	1	0			Тестировани
Сийлахь-доккхачу зеран муьрехь- (6с)							
49	Хь. Саракаев «Синтем боцу денош»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/

50	Хь. Саракаев «Синтем боцу денош»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
51	1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
52	1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
53	1.Ахмадов «Баьпкан йуьхк»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
54	1.Ахмадов «Баьпкан йуьхк»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
Болх бе,халкъан дуьхьа ваха-14с							
55	1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
56	1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
57	Х.Берсанов. «Жима Зарет»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
58	1.Гайсултанов.«Совг1аташ»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
59	1.Гайсултанов.«Совг1аташ»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
60	1.Гайсултанов «Ч1ег1ардиган бен»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
61	1.Гайсултанов «Ч1ег1ардиган бен»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/

62	С. Гацаев. «Эх1, хьо мерза илли »	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
63	З.Джамалханов «8-г1а Март»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
64	Ш.Рашидов «Ахьа суна гечделахь»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
65	Талламан болх (добалг1ачу чийрикна лерина)	1	1	0			Тестировани
66	1.Мамакаев «Б1аьстенан1уьйре»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
67	З.Сулейманова «Зу халхайолу»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
68	З.Сулейманова «Зу халхайолу»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		68					

Іаморан-методически кхачойар

Іаморан-методически пособиш

1. Дешаран книжка. Белхан тептар. 1-ра класс.
2. Дешаран книжка. Белхан тептар. 2-гІа класс.
3. Дешаран книжка. Белхан тептар. 3-гІа класс.
4. Дешаран книжка. Белхан тептар. 4-гІа класс.
5. Берийн бошмашна а, йуьхьанцарчу классашна а лерина хрестомати. /ХІоттийнарг.

Эдилов С.Э. Соьлжа-ГІала, 2018.

Іилманан литература

Эдилов С.Э. Нохчийн мотт а, керла технологеш а. Соьлжа-ГІала, 2018.

Арсанукаев А.М. Шкоলেখь исбаьхьаллин произведени таллар. Соьлжа-ГІала, 2013.

Методически литература

Эдилов С.Э. Дагалецамийн денош а, суьйренаш а

Ишколин даздарийн, викторинийн, кьовсадаларийн, суьйренин сценариш. Соьлжа-ГІала, 2018.

Дошамаш

1. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. М.: ГИИ НС, 1961. 625 а.

2. Абдулкадырова Р.А. Йуьхьанцарчу ишколана лерина суьрташкахь нохчийн-оьрсийн-ингалсан дошам. Соьлжа-ГІала, 2011.

Хаамийн-ресурсни кхачойар

1. desharkho.ru – Нохчийн элекиронни школа.

2. ps95.ru/dikdosham/ - Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн дошам.

Урокал арахъа дІайахъа магийнчу мероприятийн перечень

Кху программо иштта йукъалоцу дешархойн урокал арахъара мероприятиш а. «Ненан (нохчийн) маттахъ литературни йешар» предметан чулацамца догІуш долу урокал арахъара гІуллакхаш билгал а дой, вовшахтуху йуьхъанцарчу классийн дешархойн башхаллаш а, хъашташ а, Нохчийн Республикин къаьмнийн а, этнокультурин а башхаллаш а тидаме а оьцуш. Урокал арахъарчу гІуллакхан маьІна ду ийманехъ кхетош-кхиорна а, оьздангаллин нийса харжам бар кхиорна а тІехъажийна болу культурно-кхоллараллин болх дешархоша кхочушбар.

«Ненан (нохчийн) маттахъ литературни йешар» предметан чулацамца догІуш, урокал арахъара гІуллакх кхочушдарна леринчу сахътийн барам дешаран хъукмато билгалбо.

К ласс	Меропри ятин кеп	Тема	Дешархоша кхочушдечу гІуллакхийн коьртачу кепийн характеристикаш
I	Къамел	Сан дуьххъарлера киншкаш	Презентацига хъовсар. Къамелехъ дакъалацар. Хаттаршна жобпаш далар. Темица догІуш хаттарш дар. Хетарг довзийтар. Йеша киншка харжарх а, киншкица болх баран бакъонех а хаамаш бовзар. Йеша киншка харжар. Йовзаран Іалашонца кишкашка хъовсар.
I	Интегрир ованни заняти- езде	Ненан мотт	Къамелехъ дакъалацар. Байташ йешар. Иллеш алар, эшарш лакхар. ХІетал-металш дастар.
2	Киншкина реклама йаккхар	Суна дукхайеза киншка	Билгалйинчу темина киншкаш харжар. Билгалйна тема йийцаре йар. Текстан реклама хІотгор. Хаттаршна жобпаш далар. Реклама йовзийтар. Хетарг довзийтар.

2	Виртуалан гездар	Нохчийн Республика – сан хьоме мохк	Презентацига хьовсар. Республикин гIаланех а, бIаьрла меттигех а болчу хаамашка ладогIар. Къамелехь дакъалацар. Темица йогIу говзарш йешар.
2	Проектан болх	Сан доьзал	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материлаш гул а йеш, кечйар. Билгайинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхийаккхар а (куьйга йина киншка кечйар).
2	Йешархойн къовсадалар	Поэзин дезде	Байташ къастош а, дагахь а йешар. Литературин меттан кепаш ларйар. Хаттаршна жьопаш далар. Байташ йешаран мах хадор. ЖамIаш дийцаре дар.
3	Ловзар	Туйранин турпалхойн парад (болам)	Ловзарехь дакъалаца. Педахкарш кхочушдар. Хаттаршна жьопаш далар. Хаттарш дар.
3	Виртуалан гездар	Киншкин истори	Кишкаш йовзар. Церан тайпанаш билгалдар. Йийцаре йар, хаттарш кечдар. Билгайинчу темин хьокъехь ойла йар.
3	Проектан болх	Суна дукхадезачу дийнатах безамца	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материлаш гул а йеш, кечйар. Билгайинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхийаккхар а.
3	Йешначу говзарш тIехь жима спектакль	Довзий вай?	Говзарш йешар. Сурт гайтрахьама ролаш харжар. Театрализацина декорациш кечйар. Спектаклехь дакъалацар. Йийцаре йарехь дакъалацар.

	Жима- проект	Халкъан хъекъало боху	Проектан болх кхочушбархъама оьшуш йолу материлаш гул а йеш, кечйар. Билгаинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхйаккхар а.
--	-----------------	--------------------------	---

4	Къамел	Хазалла хІун йу?	Къамелехъ дакъалаца. Проблема хІоттийнчу хаттар тІехъ ойла йан. Хетарг довзийта. Темина дийцар а, монолог а хІоттон (кхолла).
4	Викторин а	Вай а, Іалам а	Викторинехъ дакъалаца. Проблема хІоттийнчу хаттар тІехъ ойла йан. Кхоллараллин кепара тІедахкарш кхочушдан. Хаттаршна жьопаш дала. Хетарг довзийта.
4	Къамел	Вайн къоман (халкъан) дезденош	Дезденойх лаьцначу хаамашка ладогІа. Къамелехъ дакъалаца. Хаттаршна жьопаш дала. Хетарг довзийта.

Белхан программа кечйечу хенахъ тематикин план хІотторехъ тидаме эцна хила йеза дешаран-методически материалаш йолу (мультимедиа программаш, электронан Іаматаш а, задачникаш а, электронан библиотекаш, виртуалан лабораториш, ловзаран программаш, цифровой Іаморан ресурсийн колледиш) электронан (цифровой) Іаморан гІирсех пайдаэцаран таронаш, пайдаэцархойн тайп-тайпана тобанаш Іаморехъ а, кхетош-кхиорехъ а шайх пайдаоьцуш йолу а, электронан (цифровой) кепехъ схъайелла а йолуш, ИКТ-н дидактикин таронаш кхочуш а йеш, шайн чулацам дешарх долчу низамца цхъаьнабогІуш а болуш.